

★ కామన్ కథలు ★

రచన : డాక్టర్ యస్. వి. కామేశ్వరరావు.

ఆరు చిన్న కథల సంపుటి చక్కని శైలి, హాస్య రసం పుట్టిపడుతుంది. అభూతకల్పనా, అతిమధుర శిల్ప నైపుణ్యం, కథానిర్వహణలో చాకచక్యం వెల్లివిరుస్తున్నవి. ప్రజలు చదివి అనుభూతిపొంది చక్కగా ఆనందించవచ్చు. వెల 0-12-0

★ తోడు నీడ ★

రచన : డాక్టర్ యస్. వి. కామేశ్వరరావు.

పదిరంగాలుగల వినోదాంత నాటకం. వినోదంతో పాటు జీవితంలోని విషాద సంఘటనలు, వివిధ మనస్తత్వ రూపాలుకూడ చిత్రించబడినవి. ప్రతిపాత్ర శీలం మానసిక ప్రవృత్తి చక్కగా పోషించబడినవి. సంభాషణలు మృదు మధురంగా తెలుగు నుడికారంలో చక్కగా సాగాయి. ఇతి వృత్తంతోపాటు కళానైపుణ్యం, భావోద్రేకం, పాత్రల త్వరితగమనం చక్కగా వున్నవి.

‘తెచ్చుళిం’ పాత్ర హాస్యాన్ని, వినోదాన్ని సహృదయంతో అందిస్తుంది, మోహనరావులో కాపట్యం, దొర్లస్యం హింసాకాండ మూర్తి భవించినవి. వెల 1-4-0

★ ఆత్మ గౌరవము ★

రచయిత : పోకల నరసింహారావు.

చిన్న నాటిక. సులభశైలి, పాత్ర బోధిత్వం పుగ కథావృత్తంలో అంత బిగువులేదు. నాయికానాయకుల పిల్ల ప్రియ సరళంగానే నడచింది. కామార్థ పిసానితుడు నుత్త హాస్యం, ఆత్మగౌరవం, సంహృదయతగల గోపాల్ నో తానుభవం పొందిన రంగనాథం, వీరి పాత్రలను చక్కగా పోషించారు.

వెడి గడ్డ

(విషాదభరిత రూపకం)

//////

రచన :

పండిత; కోనేరు కుటుంబరావు

(శ్రీ శే|| కురుకూరి సుబ్బారావుగారు)

ఇ బ్లి షర్ :

కురుకూరి సుబ్బారావు సన్,

హార్వర్డు విశ్వవిద్యాలయము: పరస్వతీ బుక్ డిపో,

మెయిన్ బజార్ : : విజయవాడ-1.

సర్వహక్కులు :
ప్రకటనకర్తకు

ప్రథమ పూరిత, 1950
మార్చి 1954

ఈ పాటలన్నింటినీ కూర్చున్న పాటలు

కృతకర్తలు

జగన్

గంగయ్య

గామానందం

రామయ్య

కస్తూరియల్

బాగయ్య

అచ్చన్న

గంగన్న

కె. గం.

ప్రియ

విశాలాక్షి

కనుక

విజయవాడ :

భ్రమరాంబ ప్రెస్ వంతు
ముద్రింపబడియె.

వెల 1-4-0

తొలి పలుకు

—o—

అ నా డు

కళాజీవనమే మధుర జీవనంగా నా బాల్యముండి నాట్యోపాసనచేసి తత్కళామూర్తికి నా యుగం తొంత మేరకు తీర్చుకొంటిననే చెప్పవచ్చు. అంతటా తృప్తిచెందక యీ నాలుకాన్ని కూడ రచించి తెల్లుగడ్డ నలుమూలలా ఈ జ్యోతి స్వరూపంతో నటరాజు నర్పించాం నేనూ మాకోడూరి అచ్చయ్యగారు చిరంజీవి అక్కినేని నాగేశ్వరరావున్నూ నాట్యోన్మాదంతో నడిచే మాకనులకీ “అశాజ్యోతి” ణోవెల్లు బాటలను సవరించే వాడు మా “దుక్కిపాటి మధు” పెండ్తాల సంగీతం కీ॥ కే॥ సూరపనేని ప్రభాకరుని దివ్యగానం-ఆ రోజుల్లో సామాజికుల్లో ప్రముఖుల్ని చేస్తూండేవి నిజమైన కళారాధన మంటే “ముదినేపల్లి ఎక్సెల్సియర్ నాట్యమండలి” వారిదే అని తెల్లు దేశమంతా చెప్పుకొనే వారు. అనాడే అశాజ్యోతి పుట్టువు. విసిరించను “దేహినో దివసాగతాః” అవన్నీ బలవంతంగా మరచిపోవాలి—

ఈ రోజుల్లో

“పైడిగడ్డ” పుల్కరించింది “సెదపాలపట్టు విజయ భారత నాట్యమండలి”వారు నా పర్యవేక్షణలో ఈ గడ్డలో చక్కగానే కృషిచేశారు. ఫలితంగా అపూర్వఖ్యాతి నాడించారు కళారాధకుల్ని చుట్టుకొనే సహజకష్టాలకు తట్టుకోలేక ఇప్పటి

సర్వహక్కులు:
ప్రకటనకర్త

ప్రథమ కూర్పు 1250
మార్చి 1954

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రలు

పురుషులు

జగం

శంగయ్య

రామానందం

రామయ్య

ఇస్మాయిల్

నాగయ్య

అచ్చన్న

గంగన్న

క. గం.

స్త్రీలు

విశాలాక్షి

కడుగా

వి. జ. య. వా. డ. :

భ్రమరాంబ ప్రెస్ నందు

ముద్రింపబడియె.

వెల 1-4-0

తొలి పలుకు

—o—

ఆ నా డు

కళాజీవనమే మధుర జీవనంగా నా బాల్యంనుండి నా ట్యోపాసనచేసి తత్కళామూర్తికి నా ఋణం కొంత మేరకు తీర్చుకొంటిననే చెప్పవచ్చు. అంతఃకృత్తిచెందక యీనాట కాన్నికూడ రచించి తెల్లుగడ్డ నలుమూలలా ఈజ్యోతి స్వరూపంతోనటరాజు నర్పించాం నేనూ మాకోడూరి అచ్చయ్యగారు చిరంజీవి అక్కినేని నాగేశ్వరరావునూ నాట్యోన్మాదంతో నడిచే మాకనులకీ “ఆశాజ్యోతి” లోవెల్లు బాటలను సవరించే వాడు మా “దుక్కిపాటి మధు” పెండ్లాల సంగీతం కీ॥ శే॥ సూరపనేని ప్రభాకరుని దివ్యగానం-ఆ రోజుల్లో సామాజకుల్ని ప్రముగుల్ని చేస్తూండేవి నిజమైన కళారాధన మంటే “ముదినేపల్లి ఎక్సెల్లియర్ నాట్యమండలి” వారిదే అని తెల్లు దేశమంతా చెప్పుకొనే వారు. అనాడే ఆశాజ్యోతి పుట్టువు. విసిరించను “దేహినో దివసాగతాః” అవన్నీ బలవంతంగా మరచిపోవాలి—

ఈ రోజుల్లో

“పైడిగడ్డ” పుల్కరించింది “పెదపాలపట్టు విజయ భారత నాట్యమండలి”వారు నా పర్యవేక్షణలో ఈ గడ్డలో చక్కగానే కృషిచేశారు. ఫలితంగా అపూర్వఖ్యాతి నాజ్ఞించారు కళారాధకుల్ని చుట్టుకొనే సహజకష్టాలకు తట్టుకోలేక ఇప్పుడి

ప్రజల జెక్కలార్చుకుంటూన్నారు, నాచేపట్టిన కృషికాని
గారచించిన కావ్యానికి కాని ఏనాడూ ఆటంకంఉండదనే
నాగట్టినమ్మకం.

నాకృతులయందశేషాదరాభిమానాలు కల్గి “ఆశా
జ్యోతి” ప్రచారాని కన్నివిధాలా నోడ్చుకొని జాస్తి సాంబశివ
రావు చౌదరి (డిప్టీసెక్రటరీ అండ్ సెషన్స్ జడ్జి విశాఖపట్టణం)
గారున్న వారినతీమనే సీతామహాలక్ష్మమ్మ పి. యన్. గారు
న్న నాస్తుతి కెంతయు బాతు్రిలు.

ఆంధ్ర భాషాంధులయ్య మా “ఆశాజ్యోతి ప్రదర్శ
నాలుచూచి యీనాటి వరకూ నేనంటే గాఢాభిమానంకల”
పి. యం. నాయర్ ఐ. సి. యన్. (ఫిల్లీ సెంట్రల్ గవర్న
మెంటు) గారున్న నాస్తుతి పాతు్రిలే.

ఆనాటి యవ్యాజానురాగ మీ నాటికింకిపోక తమ
హృదయమున నాకెంతో స్థానమిచ్చి యీ నా నాటకాలకు
కృతి పతిత్వాన్నంగీకరించిన ఆంధ్రభాషా భోజులును కవికులా
లంకారులు నగు శ్రీ జవ్వాది లక్ష్మయ్య నాయని వారును
నాకిలవేల్చువంటివారు.

మా నాటక ప్రదర్శనాల నాదరించిన విధంగానే నా
కావ్యాల్ని గూడా ఆదరించబోవు నా మిత్రులకూ-తక్కిన
సామాజకులకూ నా నమోవాకములు

విశేషించి నాయందూ నా నాటకాలయందూ ఆకేషా
దాశాభిమానాలు ప్రదర్శిస్తూండే “ఆచంట” పౌరులకూ సోదర
తుల్యుడు మా “తమ్మినీడి వెంకటనారాయణ” గాఢానా
యభ్యంజలులు.

కవులనాదరించుటలో గాఢాభిమానంగల తండ్రిగారి
కేమాత్రమూ తీసిపోని కుదుకూరి స్వరాజ్య వెంకట సత్య
నారాయణరావు గారు నన్నాదరించి యీ నాకావ్యాలను తమ
బుక్ షిప్ తరపున సచ్చిందిన కృతజ్ఞత నేనాజన్మచో
మరువలేను

కట్ట
రచయిత

∴ కృతిపతిప్రశంస :-

౧

తొలి తెలింగాణ మెల్ల శ-తులక వోష్ణ
కుధిరధారల గీర్తివి-ద్రుమముఁజెంచి
తెలగనాయకు లితెన్ను-దేశమందు
నిరవుకొని నారు పెనుకొండ-నింతత్వమ్!

౨

కలదు జవ్వాది వంశమ్ము-తెలుఁగునేల
కాణిము త్రియ మట్టివి-న్నాణమొప్ప
నందునుదయించె క్షీరాబ్ధి-జందురట్లు
వెంకయాభిఖ్యుఁడియ్యగ-విశ్వదాంత॥

౩

అతని పున్నెంపుఁ బంటనా-సుతులుగల్గి
రమలగుణధన్వు లిర్వురా-ప్రాయనముగఁ
బెద్దనరసింహమూర్తితా-నుద్దవిడిన
మర్వికంపించు పాలకుం-డూరికతఁడు॥

౪

సారసారస్వతేచ్ఛవి-శ్వమ్ములోని
కావ్యధర్మమ్ము వెఱిఁగిన-తావ్యగోష్ఠిఁ
గవిజనచకోరమయ్యువి-ఖ్యాతిఁ చిన్ని
లక్షయాభిఖ్యుఁడుండువి-లాసరీతి॥

నీ బక్కనాడు నన్నుంచిలువ సంపిమాకుటుంబ క్రేయ
మునద్దించుకవులలోమీరగగగ్యులు-అదియుంగాక ప్రజామో
దముంబడసిన మీవిరచిత దృశ్యకావ్యములేనుగాంచని వికాదు
గదా! యగుచున్ననాయనింజూచి పుయిలోదుచున్న నన్నుంనర
హసపిలాసమ్మునఁ జూచి—

కాళిదాసాది కవులకా-వ్యాలుగి
దృశ్యములు గావె! వానికే-దేశమందు
నేనిగొజుతలుగల్గెనే-పూనిమీదు
దృశ్యకావ్యాలఁ గృతినెచ్చి-తీర్పుడిచ్చి!

సాదరణీయవాక్యముల-సమ్మతిఁ దెల్పెడు నంతదన్ననా!
సాదనెదృష్టినిల్పె “నవు-మీకెయిసంగుదు” నన్న వెన్నవన్!
సాదరబుద్ధితోడవిధి-సమ్మతి గారవ మొప్పుజేసి, స
హృదయముతోడఁ గావ్యసుమ-ముంధరియించెను హస్తయు
గ్మలికా!

మెచ్చెనా; పైడికానుక-లిచ్చిపంపుఁ
దెలుగుకవిరాట్టు లెందేనిఁ-గలర యేనిఁ
పైడిపాలకి నరుదేరఁ-బంచిత
భుచితవేదిక నిచ్చుల-క్షణవిభుండు!

తెలుగు పొలాలకాతడాకడివ్వియ, తెన్న కపింద్ర కోటికా!
 తలముసిలింప భూమికవి-తాలలితాంగికి మెట్టినిల్లు అం!
 పిలినది యందు ధర్మసుర-భీరమణీయని నాదమెల్లది!
 క్కులః బెనుగొండపట్టణము - కొంగున బంగరుగాదె
 ఇమ్మహిన్||

౧౦

కవికులాలంకృతీయగుల-క్షణాచ్యపుండు
 నిండు పేరొల గమ్ముండఁ బంకితులతో
 ప్రాకటమ్ముగ శ్రీకృష్ణ-రాయలే భు
 వనవిజయమునఁ గూర్చున్న-పగిదిదోచు!

౧౧

అల్లినపద్దె మొక్కటికి-నక్షరలక్షలొసంగఁ జాలునూ!
 చల్లనిపైడిబాబయిని-శాలవసుంధరజన్మ వెట్టి సం!
 పుల్లమృదూ-గావ్యసుమ-పుంజము ఎన్నిరచింపజేసి, రా!
 జల్లగజేయు లక్షణమ-హింద్రుండు సత్క-వికోటినిచ్చులున్||

౧౨

ఏతాద్వి గునమహితున
 కాతత కీర్తిహోహవి-వ్యాన్వయునకున్!
 ఖ్యాతింగల్గించుతదాఁ
 బ్రీతిన్రత్య-న్య లక్షణో-ద్వీశునకున్||

శ్రీమంతమ్మను నన్నయ
 క్షేమమ్మను గురత్తైక-శ్రేయోన్నతియున్;
 సేమమ్మనఁ గావ్యత్తజ
 సీమాంతమ్మలను యశము-జనుకతనిభుకున్ ?

జవ్వాది వంశమనయము
 నివ్వటిలుంగాత భాగ్య-నిచయమ్మింటం!
 గువ్వంగఁ జాలిన తీరున
 నివ్వసుధంగీర్తగాంచు-చెనఁగుతనెవుడున్ ||—

ఇట్లు

కుటుంబరావు కవి

అన్నిరకముల పుస్తకములు దొరకుచోటు
 సరస్వతీ బుక్ డిపో,
 విజయవాడ అని వ్రాయుడు

ప్రారంభగీతి

కళావిలసితము

భరతఖండము—

కల్ప-కల్పముల మనియుండాలి ||కళా||

కార్మిక-కర్షక-సామరస్యమున

చక్కనిబాటల జెక్కెడి సభ్యత

నలవరు పంజను నాదర్శములతో

గృతుల భారతిని గీలుకొల్పగా ||కళా||

నా ర క్తాంజలి

రామరాజ్యాన్ని మించు, రైతురాజ్యాన్ని సృష్టింప

దీక్షా కంఠణదాల్చి, అహరహమూ

సంఘాన్నెదు రొంటూన్న

విషమ సమస్యల నెన్నింటినో

ఎదుర్కొనుచు

మతాశావేపరుడగు నొక హైందవ

పాపండుని రక్తవిదాహాని

కాపాతియైన

పూజ్య “బాపూజీ” పపి

తాత్కృతు ఇది—

నారక్తాంజలి

వైదిగద్ద

కసం:—కరుణ. ఉదయం 10 గంటలు—వీధి తెరు

(వైశాఖశుద్ధ పూర్ణిమ, ఆ గ్రామంలో రైతులంతా బాగలే—కాడీ—మోకూ—చిరుతలు పట్టెళ్ళు—ములుకళ్ళు—మువ్వలు పట్టెళ్ళు—తలకొకటి పుచ్చుకొని—పళ్ళెంలో పసుపుకుంకాలు తీసుకొని చల్లుకుంటూ—పాట పాడుకొంటూ—సంతిసంగపీఠు వాకసాగిస్తూ—నీర్కావి ధోవతులూ—తలగుడ్డలతో వస్తూంటారు. కాళ్ళకు ముతక చెవ్వులుంటాయి వ్యవసాయపరికరాలకు బాట పెట్టబడి ఉంటాయి. రామానందం; ఇస్మాయిల్; రైతు రంగయ్య మణికొండలు రైతులు సమూహంగవస్తారు.)

పాట :

ఓ విశ్వపోషకా ?

ఓపైడిబాబూ ?

రాగోయీ ||ఓ||

ఒంటరిగ చేనిలో—

కంటతడిపెట్టేవు—

మంటిపాల్ కాదు—నీ—

యొంటిశేమ యిక మీద ||రా||ఓ

(పై చరణం పాడుతూ—పక్కకు తిరిగి వస్తారు. తెలులే చును. విశాలాక్షి పనుపూకుంకుమలు—పువ్వులు—చల్లుకుంటూ అక విద్యాసంగ పాట పాడుకుంటూ సమూహంలోకి వచ్చి కలిసి—పరికరాలకు పూజ చేయును.)

పాట :

విశాలా:- పరువాకలు పొంగి—
పారి మాపాలములలో—
పైరుపంటలు విరుగ—
బండాలి యీపడు—
పంటకావుకు, ప్రాణ—
పడమైన మాయెడ్లు—
కాలాలు పదిమాకు—
కలిసి పనిచేయాలి || ఓ ||

(జైమహాత్మగాంధీకి జై అంటూ కొబ్బరికాయలు కొట్టును. జై హింద్ కిసాన్ సంచాయత్—జిందాబాద్ అనే కేకలు)

రామా: అందాలుచిందే - యీ వసంత కాలంలో - బూజు పట్టిన పరికరాలన్నీ దులిపి పండుగ చేసికొనేభాగ్యం మనకెన్నాళ్లకు కలిగింది! పండుగ పున్నేమా అంటూ ఒక్కవానకురిసిందంటే నాగళ్లుకట్టి మనబంగారుగడ్డం తాదున్నిగరిసెలుపండించొచ్చురా! ఇంకో—పరువాకనా టికైనా—మనమాపాలాన్ని నమ్మి చేసుకునే అవకాశం కలిగి పిల్లాజల్లా సుభిక్షంగా ఉంటే మేమెరిసి నాకళ.

రంగ: మనకాశ్చన్నైం కల్లకట్టే భాగ్యం ఉందాలని-

రామా: లేకుంటే మాత్రమేంజేస్తాంగాని - యీ భూస్వాముల
చేతుల్లో పైడితునకల్లాంటి యీభూమంతా మలినమై
పనికిరాకుండాపోతుంటే పాటుపడే వాడికండలు పుల
కరిస్తాయోయి దాదా

ఇస్కా: హైతే! రంగన్నా! సరేకాని, మొరకా - పల్లాలు
సరిచేసుకొంటానికేమైనా ఉబ్బిస్తాడా! ఈ రామయ్య
బాబు?

రంగ: వాడి పెట్టెలోకిస్తే - యీభూములు మనకిచ్చి మనరక్తా
న్నిత్రాగడమెందుకు?

ఇస్కా: ముక్కోహిస్తే - ఘోరకా పోతుందీభాయి! మళ్ళీపంట
లోహిస్తాంగా?

రంగా: అసలా హృదయమనేదేఉంటే - మనమిల్లా ఏడవట
మెందుకు?

ఇస్కా: తుండూ - తుపాకీ - ఎగ్గడితే - ఏంచేస్తాడా?

రామా: పిట్టపోకు - పిట్టపోరూ - పిల్లితీర్చిపట్టు ఈ సాధక
బాధకాలిల్లాగే ఉంటే ప్రభుత్వమే చేస్తుందావని.

రంగ: ఏమోనాయనా! నాకాసమ్మకంలేదు. మనముచేయ
కాతప్పటంలేదు. పొలాలు మనవేనన్న సమ్మకమా
లేదు మీరేమో చూద్దాం - చూద్దాం అంటారు.

ఇస్కా: ఊహా కుచీభీ ఆరామ్మనై ఘర్మే చావల్భీ నై.

విశాల: దాదా: కష్టాలెల్ల కాలముండవు. (చూచి) అడుగో
అన్నయ్యా! జగం బావకూడా-ఇటేవస్తున్నాడు.

జగం: ఏంబావా! పండుగచేసుకుంటున్నారే! నేను కూడా
భోజనానికీరావచ్చా!

విశాల: భోజనం పెట్టేవాటిసత్తువేవుంటే బాబులిల్లా పరిహాస
మాడతారా!

జగం: విశాల! బాధలుపడ్డైనా బంధువుల నాడరించాలి

విశాల: బంధుత్వమన్నది పరిసరాల్లోనే తూగుతుందిగాని—

జగం: ప్రక్కవీధివాళ్ళం పరిసరబంధువులం కాక ఏమవుతాం.

రామా: అయినా జగం! మాజతకువస్తే - మీనాన్నలూరు
కోడు.

జగం: అయినేంచేస్తాడు బావా?

రామా: పెత్తనముచేసేపెద్దలకివన్నీ వీడలుగా ఉంటాయిజగం.

జగం: నీవు-నేను-విశాలా-నిమ్మ-మొన్నటివఱకు - వకేస్కూ-
లులోచదువుకున్నాం గదా! మనంకలిసి మాట్లాడ-
టమూ-కలిసి ఆడుకోవటమే ప్రమాదమా? బావా!

రామా: జగం! నాన్నగారుస్తున్నట్లున్నాడు వెళ్లిరా! మళ్ళీ...

విశాల: జగం! మళ్ళీ కలుజ్జామా?

జగం: తప్పక (వెళ్ళును)

పై డి గ డ్డ

ఇస్కా: బేటా! హీళ్ళా హందర్క్ హమ్లోగ్ నమ్మటాన్ని
హేల్లాగా! ఏంచేద్దాం

రామా: నమ్మిచేసుకొంటావికి పీలుగా ప్రయత్నాలన్నీ చేద్దాం
తొందరపడకండి మనమిల్లాగ చేస్తుంటే వాళ్ళ కేనమ్మక
కం కలుగుతుంది.

ఇస్కా: మన్ని సెయి కా పోతె-బేర్ కయీ కోయీ అద్మీ ఇస్
ఫేత్ మె నహీ-అయెగా హిజ్జీ ఫేతికా భలేనమ్మక
హరారబేటా

(చెమటకారుతున్న శరీరంతుడుచుకుంటూ నాగయ్య ప్రవేశం)
నాగ; అమ్మా! కాసిని మంచిసీల్లియ్యమ్మా!

విశాల: (విని) దాదా! మీరుత్సవంవెంట పదగడి నాన్నకు
కాసిని మంచిసీల్చి చెప్పొస్తా—నాన్నా వస్తున్నా
(ఎదురుగా వెళ్ళిమరిచినీళ్ళిచ్చును.)

నాగ; (త్రాగి) నీవేమొ ఉత్సవాలంటావు రొట్టెముక్కకు
చుట్టముగిన పిల్లుల్లాగ అప్పలవాళ్ళేమోగమిడి కాస్తు
నార్లు. ఏంచయ్యలో ఏమో—

విశాల: ఏంచేస్తాం నాన్నా! పంటల్లో ఇవ్వగూడదూ? (ప్రక్కకు
చూచి) ఈవిశాచరుడు యిల్లావసూన్నాడెందుకునాన్న

నాగ: ఒరేయి గంగన్నా! ఇస్తామన్నాంగా. ఇంతలోనే మళ్ళీ
వచ్చావెందుకురా?

క.గం: కోతలనాటి బాకీలు మళ్ళీ పూడ్చులాచ్చేదాకా వుంటే
ఎల్లా ఉండకుంటాడయన మూతం.

విశాల: మాకిచ్చిందేదో గింజలమ్మిస్తారనుకోవాలిగాని మధ్యగా ఎక్కడనుంచి తెచ్చిస్తారనుకొంటారు పెట్టినవాళ్లుమాత్రం

క.గం: మాబాబుగారు మీ పైరునువ్వులు అమ్మి ఇస్తానంటేనే యిచ్చారు.

నాగ: ఒకేయి గంగన్నా! నువ్వులేదు-గివ్వులేదు. డబ్బు చేతికొచ్చాక నేనే తెచ్చిస్తాలే వెళ్లు వెళ్లు. అమ్మా నువ్వుల నువ్వుల పళ్ళికలు లోపల సద్దమ్మా.

క.గం: తెస్తారు వెనుకటిది యిదీ కలిపి మూడువందలయిందట.

నాగ: ఎన్నయినా ఎగవెయ్యంతేవోయి! వెళ్ళిరా!

క.గం: ఆ ఏంచేస్తామో?

నాగ: ఏం గంగన్నా! చెప్పేది నీక్కాదు వెళ్ళిరా!

క.గం: రావటం వెళ్లటం కనిపిస్తోందేకాని వసూలయ్యే విధానం లేదు. ఆ నువ్వులే మాకిస్తే మేమాబాబో క్రింద జమ కట్టుకుంటాంగా!

నాగ: మంచిపనే చేస్తారు. అన్నీమీకిచ్చి మొన్న కోతకూలిలకు ఎక్కడనుంచి తెచ్చివ్వాలి.

క.గం: కూలోళ్లు ఆళ్ళే పూరుకుంటారులేవయ్యా!

నాగ: కూలోళ్లకు కూడులేకున్నా దొరగారి డబ్బెంలో మాత్రం పడవెయ్యాలి? వెళ్ళు-వెళ్ళు ఇస్తాంలే.

క.గం: ఇస్తారు. ఆయనేమో, అరనిముసమైనా మరచి కూర్చోసిడు. వస్తేనేమో ఇదీసరుస చాల్లేవయ్యా! అంత

రోసమున్నోడివిల్లా పారవెయ్యరామా? మళ్ళీవస్తామా?
“నెళ్ళండిరా” “ఆగండిరా” అనివేపుకు తింటాడాయన
(లోనికి వెళ్ళిపోతూ-పోతూ తిరిగివచ్చి) చెప్పాల్సిన
విషయం మర్చిపోయా (నసుకును)

నాగ: ఏమిటా విషయం!

క.గం: మరేంలేదుగాని బాబయ్యా! వాసిరెడ్డి వారేమో మా
జగం బాబు పెళ్ళి విషయంలో వస్తారట. ఎండ
రోస్తారో ఏమో? వారేమో పెద్దెత్తు కమ్మారు
కాబోలు. “ఒరేయి నాగయ్యగారితో వాళ్ళమ్మా
యినవేళ పంప మన్ననని చెప్పరా! కాస్త ఆసరా
కావాలి” అన్నాడు మాపెద్దబాబు,

నాగ: మంచిపనే గంగన్నా! మేమూ మాపిల్లని గారాంగానే
పెంచుకుంటున్నాము. ఈడొచ్చినపిల్ల వచ్చేవాళ్ళేమో
సంబంధానికి, అయినా భాగ్యవంతులగడపల్లో మా
పిల్ల పడేపది గాన్నిస్తుంటే పల్కుదనంగా ఉంటుందోయ్!

క.గం: సరే మీయిప్పుం. (ఉభయులూ నెళ్ళుదురు. ఖన్నుడై
జగం రంగంపైకి వస్తాడు)

విశాల: ఇదిగో! జగం ఎక్కడికి!

జగం: ఇక్కడికే, అల్లా ఉన్నావే!

విశాల: మాకేంగాని నీకేం తీరిక లేదనుకుంటా.

జగం: ఏం?

విశాల: పెళ్ళితొందడ.

జగం: ఎవరితో?

విశాల: సీకే.

జగం: ఒక్కణ్ణే కలిపావే! మఱి—(అర్దోక్తి)

విశాల: చాలే జగం. ఎందుకొచ్చిన మాటలు!

జగం: అంటే...?

విశాల: అంటేనా—? అసలేలా కుదురుతుందిలే. నీవేమో శ్రీమంతుల బిడ్డవు - నేనేమో పుట్టెడప్పుల్లో మునిగిన నా తండ్రి నెప్పడు “టాం—టాం” వేద్దామా! అని నీ తండ్రి కూర్చున్నాడు. ఎల్లాతూగుతుందిలే?

జగం: ఇందంతా నేనన్నానా? విశాలజగంలో

విశాల: విశాల లేదు. జగంలేదు. ఎందుకీమాటలు?

జగం: విశాలత్వంలేని యీ జగంలో — బ్రతుకే భారం విశాలా!

విశాల: ఎందుకీ మాటలు?

జగం: క్రొత్తగ మాట్లాడుతున్నావు.

విశాల: నేనా—?

జగం: అవును నీవే!

విశాల: ఓవైపున పెళ్ళిబేరమూ - రెండోవైపున నాతో పది హాసమూ! చాలులే.

జగం: ఇదా నీకోపం. అవన్నీ మరచిపో.

విశాల: ఎల్లా మరచేది! అందరికూ అర్థమైనై. మానాన్న కూడా నన్ను కీటికి - మాటికి - రాసిరంగాన పెడుతూ - “కలిగి నోళ్ళ కమ్మల్లో మర్తం గాలించ లేమమ్మా! చాలు, చాలు అని ఏన్నెన్నో అంటున్నాడు జగం!

జగం: మా నాన్నతో నేనంతా చెప్పేశాలే.

విశాల: ఏమని —?

జగం: గానా! నాగయ్య మామగారమ్మాయి - చేతులు ఎల్లావుంటుందనుకుంటున్నావు? అని చెప్తాంటే

విశాల: వారేమన్నాడు!

జగం: “ఏడిశావులే నెట్టిమొదూ” అంటే కాదునాన్నా! నీకు తెలియదూ అంటే ఏమీ మాట్లాడలేమవిశాలా!

విశాల: మీనాన్నకు కట్నాలు కావాలాయె. మానాన్నేమిస్తాడు జగం? మనిద్దరిమధ్య యిదొక కెడ అవతం.

జగం: నిర్దళం నయసులో వున్నాం. ఆ అఘాతాన్ని ఉజ్జికి దాచలేమా?

విశాల: ఉజ్జికినా - యీ నీడలక్కడా ఉంటై,

జగం: అయితే - ఆ అఘాతాన్ని సవరించి అవలజేరి మనం ప్రభోదద్దాం.

విశాల: అయితే - జగం - నన్ను - (అర్థోక్తిలో సిగ్గు)

జగం: ఇంతా సందేహమా! (ఉద్వేగం) ఈ సర్విస్వం నీది, నీనెల్లా నడిపితే ఈ రథచక్రమల్లా తిరుగుతుంది. నమ్ము విశాలా?

విశాల: పవిత్ర ప్రేమాశయంతో బాటు - మనముభయం-సర్వ మానవ దైన్యాన్ని మాపే విపులాశయం కోసం పాటుపడాలి. మీ నాన్నగారి హయాంలో -- ఎన్నో బాములు పడిన రైతుల కష్టాలన్నీ - సీచేతిత్తనంతో తొలగిపోవాలి జగం?

జగం: నాన్న మనసువిరచి అన్నీ చేద్దాం. ("అమ్మా విశాలమ్మా! మన రామానందాన్ని పిలువమ్మా" అంటూ నాగయ్య ప్రవేశించి జగం చేతులుచ్చుకొని రంగరముందుకు తీసుకువచ్చి)

నాగ; (దైన్యంగా) నాయనా జగం! లోకం కోడై కూస్తోంది మాయంటికి రావడం తగ్గించుకోబాబు, మేం బీదవాళ్ళిం. నలుగురు నాలుగురాళ్ళువేస్తే మేమెంతో వ్యధపడాలి.

జగం: ఓహో భయమా ... మామయ్యా ... రానులే ... సరేలే ... (అని హృదయభారంతో ప్రక్కకుమంచి వెళ్ళును)

విశాల: (తొందరగా వచ్చి, తండ్రిచేయిపుచ్చుకొని) ఏమిటి రాగ్నా జగం బావను మనింటికి రావద్దంటున్నావే?

నాగ; ఎండుకులే అమ్మా చమవుకునేరోజుల్లోఉండే సావనం
అంతటితో సమసిపోవాలిగాని — కొననాగడమంత
మంచిది గాదుతల్లీ!

విశాల; ఏంనాన్నా—?

నాగ; అతడేమో డబ్బున్న వాళ్ళిద్దరైతే, నీవేమో పసిడి
లేని అమ్మాయివి. ఎఱునేగాని చేజ్జోలేనివానిద్దరైతే.
విశాల; అయితే

నాగ; నీకా పెండ్లియీమీ వచ్చింది. అతడా వయసులోనున్న
వాడు. మాటికి మాటికి మనింటి కెందుకమ్మా?

విశాల; మేమేంజేశాంనాన్నా —?

నాగ; ఏమో అమ్మ కలకాలం బుద్ధులొకతీరుగ నుండవుతల్లీ
మనమున్నది సంఘంలో సంఘదూషణ సహింపలేము.
పైగా - ఆయ్యోచ్చినా - పయ్యోచ్చినా సమస్థించుకో
డానికి - మీతల్లీ (కన్నీరు) మనకు దూరమయ్యింది.
నిన్నీగుట్లో పెట్టుకుని కాసిని కాసుకు తాగుతూ
కాలం వెళ్ళదీస్తూ కలిసొచ్చినామీ — ఆ మూడు
ముళ్ళూ నీకువేయించి అనందిద్దామని చూస్తున్నా.

విశాల; ఊరుకోనాన్నా అయినదాని కేడ్వడమేదన?

నాగ; పైగా ఇయ్యేటి తుఫానులో మన పంటలన్నీ సర్వ
నాశనమై అప్పులెల్లాతీర్చాలో ఆలుసాలెలా ఆకట్టాలో
నాకరం కావడములేదు.

శాల: నాన్నా! “ఈ నువ్వులకబ్బు నీ కిస్తాను గాజులు చేయి
మకో తల్లీ” అన్నావే! మరి యిన్నావా?

(సిస్సుపా) ఇస్తా ... మరి ... చూస్తున్నావుగా తల్లీ
అప్పలవాళ్ళు తోందర. పంచేయాలో ... పంచేయాలో
భూస్వాముల చేతుల్లో బంధించ బడిపోయింది— చిన్నీ!

[ఇస్కాయలు, రామానందం, రంగయ్య మొదలైన
తైత్తులు కక్షి మరకలతోనున్న కట్టిన అచ్చన్నను తీరినవి
పట్టాంబారు ఇస్కాయలు హడావుడిగా నాగయ్య ద్వారా
పరుగుతు కొని వచ్చారు.]

ఇస్కా: భంపా ముస్లిందిబాబూ! హిప్పుఅచ్చన్నా అచ్యాడ్
రేపు మన్నిగతీ ఇంతేగాబాబూ!

శాల: ఏమయ్యింది దాదా!

ఇస్కా: హేమ్మీ అవ్వాలమ్మా భంపానిల్లు నాతీశాడ్
ధున్న వాతూ ముండా కొడిక్-బడా-మాదర్సోద్.

నాగ: (అచ్చన్న దగ్గరకు వెళ్ళి, ఏమిటిదంతా?)

ఇస్కా: హేమ్మీ—హేమ్మీ బాబూ - వాల్లేళ్ళతో—మనఅచ్చ
న్నను కొట్టించి—కట్టబడి గింజలకుగాను—ఇంట్లో నుంచి
వాడ్కి బయటికి లాగి నెట్టించేశాడ్ బాబూ అ
గామయ్య (ఉద్రేకం) మాకీహైతే జరాగున్నా
వచ్చింది. పంచేస్తాం “వీడేవద్దు నాగయ్యబాబు ఏం
చేస్తాడో” అంటే అండర్కి—హిట్లా యిఫాగల్గి
తీసుపోచ్చాంబాబూ.

నాగ: (ఉద్వేగం) ఆ కనికూడా అయ్యిందా? కట్టుబడి గింజల ఒకాయకి యింట్లోనుంచి గెంటించేస్తాడా? తనభూములు తనే చేసుకుంటాడా యే? ఇంతమర్కారమా? (అచ్చన్నను తీసుకొని వచ్చి మంచంమీద పరుండబెట్టెదను అందను కాళ్ళు చూస్తూంటాను.) అయ్యో గుండెలు కొట్టున్నారే! ఈ యేమమన దేముడు నోట్లో మమ్మ కొట్టాడు. వచ్చేయేదైనా రెక్కలువిరిచి పండించే వాడేగా? యింతలోనే వాడికి పాస్తలు అమ్మించాలా?

ఇస్కా: హీచ్చేది హివ్కాపోతే సరి. సస్తాడ్ ముండాకొడుకు

నాగ: ప్రభుత్వంమాత్రం శాసనం చేయకూడదూ?

ఇస్కా: సేస్తారు.

నాగ: అయితే భూస్వాములూ-ప్రభుత్వమూ-రెండూ కలిసి పేదదీనుడగు రైతునేనా పీల్చిది ఏడ్పించేడ?

ఇస్కా: హిల్కీ-హింకా హెచ్చాదొరుకుతాడ్! మన్కీకాక పోతే—

నాగ: ప్రజలయిష్ట ప్రకారం ప్రభుత్వంచేస్తామంటారే మరి?

ఇస్కా: వచ్చి దొంగ ముండాకొడుకుల్ మన్కీ-కల్కేల్ తగిలిపించి-సవారీ సెయ్యాలాలని సూస్తుండాల్

నాగ: అంతే! అంతే కానిరైతులకు మాత్రం సమయంరాదూ కాడి, కట్టులు కడలకపోతే వీరంతా జపంచేస్తూ ల్పించే విశాలా! చిన్నయ్యకాకుస్త గంజి త్రాగించు!

విశాల; ప్రభుత్వంమీద కాదునాన్నా మనం కత్తిగట్టచల
సింది మానవసమాజాన్ని చైతన్యపూరితంచేసి ప్రమా
యంత్రాల్ని బాగుపరచాలి! అప్పుడే సరియైన ప్రభు
త్వం సృష్టించబడుతుంది. ధనికులందరికీ ప్రజాహృద
యంచూపి వారి ధనరాసుల్ని ప్రజోపయోగానికి
మళ్ళించాలి.

ఇస్కా; ప్రజల్ సూపయోగమున్నా ఈకాసిని పంజలు
రామయ్యబాబూ ఘరిసల్లో పడ్డాక సూస్కేబాద్
మనం హేమిస్టాస్యాలా! చేటామసాల్! మస్కిమిగి
లేది లేదు. బాబూ పూరాసాల్ భక్తేదెల్లా?

రామా; ఘరవాలేదు దాదా ఇవ్వేయి తలంచి బ్రతికితే ఇక్క
డనుంచి మనమంతా కలిసి వ్యవసాయంచేసి ఎక్కువ
పండిద్దాం. కలిసి చేసిన పనిలో కావలసినంత మిగులు
చాటాతుంది. అందరమూ పొలంగట్టునే పండి
కావలసినంత పైరల్లా పండిచొచ్చు అందుకే అంద
రముపుండడానికి వీలయ్యేలాగ ఒకయిల్లక్కడేట్టుకు దా
అదున్నిబట్టి అన్నీ పండిద్దాం. మన సమిష్టి జీవనమే
మన సమాజ జీవనానికి పునాది! ఏ దేశంలో చూచినా
మన వ్యవసాయవృత్తి ఒక లాభదాయకమైన వృత్తి
గానూ, వ్యాపారంగానూ పరిణమించి దేశానికి - దేశీ
యులకు జీవన ప్రమాణాన్ని పెంచుతూ జీవితాభ్యున్న
తికి తోడ్పడుతోంది. కానీ మన భూములన్నీ కలిపి
సమిష్టి వ్యవసాయ క్షేత్రంగ నిర్మించి బాగా పండించి

చైతన్యం కలిగించాలి. కాన మనంచేసే భూములన్నింటిలోనూ మన మండలం కలిసి పనిచేసి - కలిసి పండించి - కలిసి మరమ్మతులు చేస్తే - మన క్షేత్రాలన్ని సుక్షేత్రాలై మనకు రత్న నీరాజనాలిస్తాయి. మనమంతా ఒకచోట నివసిస్తూ సోనగులవలె ఒకే యింటిలో ఆహారం తీసుకొంటూ దారుణ తామ దేన తలను మన దరిచేరనియకుండ బాగా పండించాలి. రండు ! రండు !!

రా మా నం దం పాట :

రావోయీ! హాలికా! రావోయీ!

రావో ||రా||

కడలేని - సుడిగాలి

పడవలో - బయసించి

అడియాస - కొల్లులో

ఆకటికి బడిచచ్చి

||రా||

మండిపొయ్యే ధరలు

గుండెకూ కాసంత

నిండు గనరాదురా

కండ్ కరగించినా

||రా||

నీచూ నీచూ కలిసి

తావి చెడకుండంగ

సేద్యముచేసి యీ
చీడ వడలించవోయ్

!రా!

కలిసి శ్రమించి నీ
కంఠగార్చిన నైత్రు
నిండిన నీ పైడి
గడ్డ దున్నాలోయ్

!రా!

జై మహాత్మా గాంధీకి జై !

రైతు సంఘాలకు జై !!

(య వ ని క)

అన్నిరకముల పుస్తకములు దొరకుచోటు
స ర స్వ తీ బు క్ డి పో,
విజయవాడ అని వ్రాయుడు

వైదిగద్ద

ద్వితీయ రంగం

మహల్ తేర—రసం—ధర్మవరం

(మక్షత మంచము—పడకకుచ్చి—హాటుకిటికిలో మంచం దగ్గర ఖాళీసీసాలు పడియుంటాయి క. గం. చేయినులుము కింటూ కూర్చుంటాడు గాజుగ్లాసు అటూ యిటూ త్రొప్ప తుంటాడు. ప్రక్కన అగరు వత్తుంది.)

రామ: ఇదుగో ఆరంగయ్య కాపు జలుబునీళ్ళు కాసిని కూడా వదిలిస్తేనేగాని రోగం కుదరేట్టు లేదు.

క.గం. వాడితలతుప్పు వదిలిస్తే బాగుండును. “అచ్చన్న రైతింటికి మాటిమాటికీ నీకేంపనోయ్? తలబిరుసుగా వుండేమోయ్” అని నన్ను కవ్వించి మాటాడుతున్నాడు బాబు

రామ: వాడి సోమేష్టంపోయింది అయినా అచ్చన్నకు బుద్ధివ్రంశనవసరంలేదా? మొన్న మన తడాఖా తెల్సిందిగా? పోనీలమ్మని పోషణ భారమంతా నేను తీసుకుంటానన్నాగా?

క.గం: అచ్చన్నకూతురు అంజమ్మకూ - ఏడికి ఏమేనా సంబంధముపట్టిందో ఏమో?

రామ: సంబంధం చట్టుబండ్లు అన్నీనేనే చూస్తానన్నాగా పడుండగూడదు. దివాణంలాంటి

క.గం: దొడ్లో కాళ్ళదగ్గరనిక్షేపంగ పడుండొచ్చు మీరెంతో దయ గలవారు.

రామ: అయితే గంగన్నా! ఇంకా విశేషాలేమిటోయ్. నీబుద్ధికిమాత్రం నేనెక్కువగా సంశోషిస్తుంటే ఇరుగో ఈడబ్బుతోసికొని మనిద్దరి ఖాతాకొట్టులోసరిపెట్టు, ఈ ఆలోచనతో వేడెక్కిన బుర్రకదికాస్త అంగుల్లో పడే సరికి హాయిగ నిద్రపట్టిందోయ్

క.గం: (నీసాతీసి) ఇక్కడ వారవేశారే! అందుకే మీదగ్గర నుంటానంట నేనుంటే మేకేలోటురాదు.

రామ: అవునోయ్ అయినా అంజమ్మయిక్కడే

క.గం: ఆమనిషి మాత్రం బహుకస్సాగావుంటుందండి. తమ దృష్టిలో ఎల్లాపడిందోగాని! దాని మొగుడొక బట్టి దేభిమ్మ గాలివానుతో వాడి కథమాసి దీన్నిలాతోలేడని పుకార్లు.

రామ: లేకుంటే ఏ ఆసరా ఏగతీ లేని ముండాకొడుకుల కండ టికి బిడ్డలే చెప్పేదేమైనావినింటావా?

క.గం: నేనేన్ని చెప్తున్నానండి.

రామ: చెప్పవని నేనెల్లా అనుకుంటూను.

క.గం: సమయం దొరికినపుడెల్లా యిదే సాతం. "అయన కాన
రగ అదీ - యిదే అందిస్తుండమనవోయి, అడవిక్కు
లేని సంతారం. అనుగ్రహం కలిగిందా అరుదాలు కలి
పించగలమని పోయి" అని చెప్తునే వున్నాబాబూ.

రామ: (సంతసం) అదీ చెప్తునే వున్నవన్నమాట.

క.గం: ఆహా! యింకెన్ని - ఎన్ని—!

రామ: (ఆత్మతృప్తి) ఇంకేమిటి?

క.గం: అనుగ్రహం కాలిందా అన్నీ సీకాఅప్పగిస్తాడా అయన
డ్రస్సుచేసికొని నిల్చున్నాడా రాజాధిరాజు కాదట
అని

రామ: లోకం నన్నేమను కొంటున్నారో? అటు కన్నైనా
ఎత్తిచూడను తెలుసుగా!

క.గం: తమరు చూడాల్సిన పనేముంది - హుకుం అయిందా
అన్నీ తమ కాళ్ళదగ్గరకే ఇంతకీ అమ్మగారు - మీ
మంచిరోజుల్లో పోబట్టిగాని లేకుంటే మీకివన్నీ
కావాలా?

రామ: అయితే నేనందుకు తగినట్టే ఉంటానన్నమాట,

క.గం: తగినట్టూ! మున్నె అయిదుమించి ఉండవను
కుంటారు.

రామ: అయితే మంచి జోడన్నమాటే—!

క.గం: జోడూ - మీయిద్దరి నమూనా ఎల్లాఉందను కంటు
న్నారు?

రామ: సరికాని మనవల్లో పడేనా?

క.గం: పడేనా రేపీచాటికి ముస్తాబై ఉండండి. ఆ నాగయ్య
చౌదర్ని మాత్రం కాస్త కనిపెట్టి ఉండండి.

రామ: అదెంతలో! కాతాబాకీ డిక్రీ అయిందిలే. వాడూ -
వాడికొడుకూ గ్రామంలో ప్రతిదానికీ నిల్చుంటున్నా
రులే. యీ దెబ్బతో సరి యిల్లా ఆరోగంకాస్త వది
లిస్తే - మన ఛాకా కగ్రామములో ఎదురులేదు ఏమం
టావు?

క.గం: నిజమే నిజం. బాగాచెప్పారు. మరి శేలనా?

రామ: (వెళ్ళిబోవు గంగన్నను ఆపి) ఓరేయ్! నీవీపూట కాస్త
అందుబాటులో ఉండు వాళ్ళేనో అబ్బాయి సంబంధం
ఖాయంచేసికోటానికి వస్తారట.

క.గం: అంతకంటేనా!

రామ: (వెళ్ళి బోవు గంగన్నను పిల్చి) ఒరేయ్ యింకొక
విషయం చెప్పావుకావే?

క.గం: నాగయ్యగారమ్మాయా బాబూ?

రామ: ఏడిశాపు వెంకయ్య వేమారం వెళ్ళొచ్చినట్లు చేశా
వన్నమాట. అంతేనా?

క.గం: కాదుబాబూ పిల్లనిచూశాను.

రామ: ఓరి నెథవా. నాగయ్య ఏమన్నాడురా?

క.గం: ఎన్నో చెప్పానుబాబూ.

రామ: మొత్తుకోలేక పోయావు మొండినెథవ?

క.గం: కానుబాబూ ససేమిరా పపనన్నాడు.

రామ: ఇంతకూ నీవుతెచ్చిన రాయబార మిదన్నిమాట, మంచిపనే.

క.గం: మంచో చెడ్డో చెప్పినవిషయం చెప్పాను.

రామ: ఒరేయ్ గంగన్న ఆమూలున్న మన బంగళాపక్కనే పూరింటిలో ఓ అమ్మాయి తొలకరి మెఱుపల్లే మెఱుపిందెవరురా?

క.గం: మీరుచెప్పేది మాయిల్లండి.

రామ: ఆ అమ్మాయి ఎవరురా?

క.గం: మా ఆవిడండి.

రామ: చెప్పావు కాదేంరా?

క.గం: స్వవిషయంకూడ తమతో చెప్పాలా బాబూ?

రామ: ఎవరో ఆ అమ్మాయి?

క.గం: మా ఆడదండి దొరా?

రామ: దొరగారి కళ్లుగప్పి కొట్టెకొచ్చావురా! మంచిదాన్ని మంచిదాన్ని పట్టావు. ఆడది కాస్త అందంగవుంటే ఎగబడి చూడరటరా!

క.గం: మా నిబ్బరమయ్యింది బాబూ!

రామ: కాద నెవరన్నాను గాని కళ్ళ కన్న చూపించలేదేరా,
అల్లాదొడ్డి కేసివచ్చినవుడు మీయింటివద్దే ఆసీనా
జ్ఞాగ్రత చేసివుంచు అక్కడే...

క.గం. మాయావిడకివంటేచాల తలనొప్పిబాబూ! అల్లా కంట
చూచిందో నాబోల్లో బొమ్మరాయి కోట్లైందన్న
మాటే

రామ: ఇంత భయంతో నీవా కాపురమేంచేస్తావురా?

క.గం: ఏమోలెండి ఇలా బ్రదుకనీయండి.

రామ: ఒక్కసారి ఆ వంటెనమీదుగ వెళ్ళి పోలీసు హెడు
గవరయ్యని నేరమ్మన్నానని చెప్ప. ఎల్లుండి పొలాల
స్వాధీనం విషయంలోకాస్త రగడ సాగేట్టుంది. భూ
స్వాములంటే చప్పగా పల్చదనమై పోయిందీ రైతులకు
ప్రజాప్రభుత్వము, ప్రజాయుగమట, సత్వాలంట సు
స్కరణాలు జరగాలట ముందు వీళ్ళందరి...

క.గం: వీళ్ళు మరమ్మతులు జరిగితేనే కాని...

రామ: రోగం కుదురదు.

క.గం: చిత్తం సెలవు. రాత్రికేమైనా— —?

రామ: ఈవేళంతా వెట్టిముండాకొడుకులు చుట్టూ మూగేట్టు
న్నారు. చూదాంటే పడరా!

[గంగన్న వెళ్ళి హడావిడిగ తిరిగివచ్చును]

క.గం: (అన్నీసద్దును-మంచం-కుర్చీలు దులుపుచు) బాబూ-?
బాబూ-? రానేవచ్చారు.

రామ: ఎవరురా?

క.గం: వాళ్ళే బాబూ - పెళ్ళివాళ్ళు.

[రామయ్య చుట్ట వెలిగించి ముందుకువచ్చి]

రామ: జమచేయండి(కుర్చీచూపును) (వివాహాల విశ్వంధ్రవేశం)

వి.వి: (నమస్కరించి) ఏంబాబూ కుశలమా? చాలకాల
మందిండి. తమరినిచూచి అయితే మా వాసిరెడ్డి
వారూ, మీరూ వియ్యాల వారవుతున్నారంటే - ఏం
భాగ్యం? బాబూ, పెళ్ళిళ్ళరోజులు. ఊణం తీరికలేదు.
అబ్బాయి నోకసారీ పిలిపిస్తారా?

రామ: ఒరేయ్ గంగన్నా మన జగన్నిలా పిల్చుకురారా!
[నౌకరు తమలసాకుల పెళ్ళెంతెచ్చి ముందుపీతంపై
వుంచును] ఏమంత హడావుడి? ఈపూట మాతటిధ్యం
...మా శాస్త్రులుగారింటిలో... ఒరేయ్!

వి.వి: తమరల్లా సెలవియ్యకండి...మఱి ... మనవిచేశాగా,
మీ ఆదరణ, మీ సరామర్పా... [గంగన్ననుచూపి]
ఈ అబ్బాయి యెవరండీ?

రామ: మావాడేలండి. వాడి తల్లిదండ్రులు చిన్నప్పడేవచ్చి
పోతే వీళ్ళనాన్న మా కమతం మీదుంటుండేవాడు

లెండి. అప్పణ్ణించి మాయింటిలోనే ఇంచారులెండి
మాతోబాటే (క. గం. నుచూచి) పిడిరా!

క.గం: వస్తున్నారండి. [జగంపచ్చును. వి. విశ్వం కుర్చీ
చూపును. కూర్చోనును].

వి.వి: రా నాయనా, రా ఇలా కూర్చో. శ్రీమంతులు చదువు
కుంటున్నారాయే... ..?

జగం: చదువులేనాడో మానాల్సి వచ్చింది.

కామ: [తానులేచి-విశ్వంతో] మాట్లాడుతుండండి. ఇప్పుడే
వస్తా[గంగన్నను సైగచేసి జాగ్రత్త అనే హెచ్చరికతో
వెళ్ళును]

పి. వి: చదువు మానటమేమిటి నాయనా!... శ్రీమంతులు.

జగం: ఆదేకారణం

వి. వి: బోనులెండి లక్ష్మీ సరస్వతులు... బాబూ! తమనగదు
కాతా ఏమాత్రం ఉంటుందంటారు?

జగం: నాకేం తెలుస్తుంది. ఆదంతా నాన్నే.

వి. వి: తమదంతా సొంతకమతమేనా! మీరెప్పుడైనా వెళ్తుం
టారా!

క.గం: కొంతేలెండి సైకిలుమీద వెళ్ళి వస్తూంటారు.

జగం: ఎలాజరిగిన చూడాల్సిన పనేనుంది?

వి. వి: నరి నరి ఇంటికెన్ని పుట్టువస్తాయో!

క.గం: (గరిసెలవంక చూపును)

జగం: ఏమో కొట్టలో ఉంటై. ఎల్లా తెలుస్తుంది.

వి. వి: మహాభాగ్యం... ఎంతయోగ్యుడంకీ. ఈ వోజుల్లో
కాస్త కాల్లోచ్చి—

జగం: (గంగన్నను చూపి) ఏమిటా ఇదంతా! నేను లోగడే
చెప్పేశాగా నాన్నకీ. ఇదేం, రభసరా?

క.గం: (నోటికొద్దు పెట్టి) మీరేం తొందరపడకండి. చెప్పతాగా

వి. వి: ఏమిటోయి. గంగన్నా?

క.గం: మరేంలేదులండి.

వి. వి: ఏమిటో అంటున్నావే?

క.గం: ఏమిలేదుగాని, అబ్బాయికొస్తమిట్టవాడు కాదండీ?

వి. వి: అయితే—?

క.గం: మరేంలేదుగాని; లోపల్ పేమ... —

వి. వి: మనలోమాటోయ్! వారుకూడాచాలా పెద్దయెత్తువారు.

క.గం: ఎల్లాగైనా ఖాయంచేద్దాం. నామాటంటే చిన్నబాబు
(అర్థాకిగా)

వి.వి: మంచిగురేనన్నమాట. నీ కష్టం మరచిపోములే.

క.గం: అలా వెలివిచ్చారో ... మా చిన్నబాబు కట్నా
కానుకల్లో—

జగం: కావాలని ఏడ్చిందెవరురా?

క.గం: బంగారం ఒకయెత్తు — అమ్మాయి ఒకయెత్తున
బాబూ?

జగం: నేనవన్నీ కావాలన్నానటరా?

క.గం: లేదులేండి. చెదబాబుగారు వస్తున్నారు.

రామ: (ప్రవేశం విసుగుతో) ఏమిటా గంగన్నా?

క.గం: మరేంలేదు బాబూ! చిన్నబాబు—

రామ: ఏమంటున్నాడేం - వాడి మాటలకేంగాని - అనలభై
వేలూ

క.గం: ఆ ... పిమ్మటే గారూ—

రామ: ఏమైనాడంటే-అల్లా అడగరాదూ- అదా! సరేవిశ్వా
గారూ ఖాయంచేయించండి.

జగం: (తీవ్రం) నేనివన్నీ అడిగానా నాన్నా?

రామ: ఇంకేమిటో అడగరాదట్రా? గంగన్నా! విశ్వంగారి
మేడపైకి కాఫీకి తీసుకెళ్ళు. వెళ్ళిరండి బాబూ! (గం
గన్నా-విశ్వం వెళ్ళుదురు)

జగం: నాకివేమీ వద్దనాన్నా!

రామ: మహీ—?

జగం: వెళ్ళివిషయములో నా నిశ్చయమేమిటో నీకు లోగడే చెప్పేశాగా!

రామ: ఏమిటా వెధవ వేషాలు? చాలించు

జగం: నాన్నా! బలవంతంగా కట్టిన వెళ్ళిళ్ళెన్ని బుద్ధిలవాడి మ్యాయో లోకంలో. మీరాలోచించడంలేదు

రామ: అయితే నీవే సంబంధం చేసికోవటా?

జగం: నేను స్పష్టంగా చెప్తున్నా నాన్నా. నేనూ-విశాలా-పరస్పరం, బాస చేసుకొన్నాం

రామ: బాస! వెధవ! నీచాని కొడిగట్టావు.

జగం: నీచమేమికాదు. తోటి కులం పవిత్రమైన రైతు కుటుంబం.

రామ: పవిత్రం! కుటుంబాల్ని చక్కదిద్దుకోలేని నాశ్శృంతా రైతులే? వినవుకాదట్రా

జగం: నా నిశ్చయాన్ని నేను మార్చుకోలేను.

రామ: నీవిలా - నామాట వినకపోతే - నా ఆస్తిలో ఒక్క-సెంటుకూడా నీకు వచ్చేదిలేదు తెలిసిందా!

జగం: ఎందుకో ఎన్నో రకాలుగా ఏడ్పించి సంపాదించిన నీ ఆస్తి-నీ సంపాదనా - నాకే మనవరంలేదు. నా తాత సంపాదించిందేమైనా ఉంటే నాకిచ్చినెయ్యి.

రామ: ఇవ్వాలి వెధవకు? నిన్నసలు చదువుకోసేయడమే వచ్చిందీ వెధవ జేమాఅనూ - వెధవ తిరుగుళ్ళకున్ను. అడుక్కుతింటూపోతావ్? జాగ్రత్త (అని కదలిపోవును)

జగం: నాన్నా! నీవు పెట్టే ప్రజాభూమికు రాళ్ళుకూడా ద్రవిస్తున్నాయి. (వెళ్ళును)

[అస్థిఘటంగా రామయ్య కూర్చుండును]

రామా: (ప్రవేశం) సమస్కారమండీ!

రామ: ఏంరా! రామం! చాలాకాలాని కనిపించావ్. తొందరేమీ లేవుగా?

రామా: లేకుంటాయా? అన్నీ తొందరల్లే గాదండీ! వ్యసనాయ తరుణం వచ్చింద.

రామ: నీ కేమైనా కొత్త అప్పకావాలా?

రామా: ఇంకా ముప్పు తెచ్చుకో దలచుకోలేదు లెండి.

రామ: ఏమంటే యితరుల జోక్యం నీకెందుకులే?

రామా: వాళ్ళూ మాతోటి రైతులేగా?

రామ: భూమి బుట్రలేనివాడు రైతెలాగోయ్!

రామా: ఉన్న భూములు, మీరైనా మన ప్రధానమంత్రి శ్రీ రాజగోపాలచార్యులవారు ప్రవేశ పెట్టిన శాసనము మన ప్రాంతాలకు కూడా వర్తించి మీరు మేమూ - జట్టు

పట్టులు పట్టుకోకముందే మన ప్రజా ప్రభుత్వాభి
మతంగా భూస్వాములు మీరూ-తైతులమగు మేమూ
ఒక ఒకంబడికనువచ్చి వ్యవసాయ ఫలితాన్ని యినుమ
డింపజేస్తేనే గాని దేశము సుఖితుంగాదు. పేదరైతుల
పై మీ దయాదాక్షిణ్యాలు లేకుంటే ఏరంతా ఎలా
బతుకుతారు?

రామ: నీ దీర్ఘోపన్యాసాలూ - దయా దాక్షిణ్యాలూ - కట్టి
పెట్టి నా మాటకూడా కాస్తవిను రామూ!

రామూ: మీమాటలూ - మీయిష్టాన్ని - నిర్వర్తించడానికే
గావచ్చింది మరి—

రామ: నా పొలంజేస్తూ నాయిష్టంగాకుండా చేదామనుకు
న్నారా ఏమిటి.

రామూ: అదెల్లా సంభవం?

రామ: సంభవమే - కాకుంటే - పదేళ్ళనుండి పండించుకుంటు
న్నారు-లేవండిరా అంటే-; రంగయ్యా - అచ్చన్నా
ఇస్మాయేలు ఏమేమో కూస్తున్నారటగా:- వారికి
నీవేమో మద్దతు ఇస్తున్నావటగా;- నేనేమీ - యీ
గ్రామంలో వుండద్దా ఏమిటా - రామం?

రామ: మీదయాదాక్షిణ్యాలుమీదే, గ్రామం-గ్రామస్తులూ
ఆధారపడ్డారుగాని - వాళ్ళమీద మీ రేమాధారపడ
లేదుగా.

రామ: మీ దయాభక్తులమీదే నేనాధారపడ్డా

రామా: ఆ రకంగా ఆగ్రహించకండి. మీబడిలో పెంచుతున్న బిడ్డలాగే - అందరినీ చూడండి. తానున్న కొమ్మను నరుక్కోవడం తనకు మాత్రం శ్రేయస్సా తండ్రి?

రామ: పొదుగుకోసి పాలుత్రాగాలనేకోర్కె బలిసిందిలేనోయ్

రామా: కాదు కాదు. దార్భాగ్యంకొద్దీకడి-మిగిలే చీలకాశ వదల మంటన్నారే కాసి-మరేకాదు.

రామ: వాళ్ళేన్నేడ్చినా కదిలితీరాల్సిందే బలవంతంగా పోలీసుల్లో నెట్టించేస్తా.

రామా: అందాకా ఎందుకులెండి గోళ్ళతో పోయేదానికిగొడ్డ క్కేందుకు? మూజ్లాలుగేల్చేనా కవుళ్ళు వ్రాసియిన నమ్మిచేసికొంటారు. అలాఅయితే మీకిచ్చేది-మీకిచ్చి, వాళ్ళనుభవింపేది వాళ్ళనుభవిస్తారు. అప్పుడు ప్రభుత్వ శాసనాలతో మనకీ జోక్యముండదు.

రామ: గడియకొక శాసనం పుడుతున్నాయీరోజుల్లో, నేనా కాగితంమీద సంతకంపెట్టేది? వ్రాత బలిగోరుతుంది. చేలల్లోంచి తొలగాల్సిందే!

రామా: తొలిగితే పరుగులే...?

రామ: కానచ్చు. అట్టిపడిసితులు రానచ్చు. కాని జట్టు చేతికిచ్చి గంతులు వేయడం నాపనికాదు. నీవకాల్తా చూస్తూంటే—నీకూ—వాళ్ళకూ దగ్గర సంబంధం

పట్నీకట్టుంచేమిటి? వాళ్ళను నాభూములేని ఇళ్ళలోలను
కోలేను. ఇళ్ళను.

రామా: బోసేండి. మీఅజమాయిషీ క్రిందే భూమినంతా సమిష్టి
గా చేయించి తీసికోవలచిన కట్టుబడి మీరే తీసుకొని
తక్కుంది వాళ్ళనగం క్రింద వదిలివెయ్యండి. అందరకూ
తృప్తిగాను ఉంటుంది. ఎక్కువ పంటకూ అవకాశం
ఉంటుంది. ప్రభుత్వ కార్యక్రమంలో యీ రూపేనా
పనిం పాల్గొనినవాళ్ళమూ అప్రతాం.

రామ: సమిష్టిలేను. పట్నీలేదు పొలాలేగాకుండా మీకుమ్మ
డిమీద నా డబ్బుకూడాగుంజ నన్ను గుణ్ణంవెయ్యాలని
చూస్తూన్నారట! అవేమీ నాకొద్దు. నీ వ్రప
న్యాసం కట్టిపెట్టి నేచెప్పేదివిను. ఏకసాలు కొలుమా
త్రంయిస్తా: అదికూడా కొలువ్రాసియివ్వను. అదిన్నీ
ఇష్టమే చేస్తూన్నవాళ్ళకీవ్వను. పండినా పండకున్నా
కొలుధాన్యం మొత్తానికి ఖరీదుకట్టి మామవంతులు
నగదురూపంగా ఇష్టడే యిచ్చివేయాలి. ఇవిజరిగి
క్రొత్తవాళ్ళయితేనే నాభూములిస్తా.

రామా: మీభూములపైనే మీకంత అవిశ్వాసమైతే డబ్బు
ఇష్టాడక్కడ తెచ్చిస్తాను? ఎవరిని కొదువబెట్టాలి?

రామ: డబ్బులేనివాడు వ్యాపారమెలా చేస్తాడోయ్! ఇది
వ్యాపారంకాదా?

రామా: కాకే! వెళ్ళాంమెడలోని పుస్తెతోగూడ వ్యవసా

యవు పెట్టుబళ్ళకు పెట్టిపొట్టకూడా చాలీచాలని పంజ
లేరుకొనే వ్యవసాయంకూడా వ్యాపారమే.

రామ: నేచెప్పిట్టునగా జరక్కుంటే నా భూములివ్వను...

రామా: నే...ను...ఇవ్వను. ఇవ్వను. ఎందుకిస్తారు? పండించి
కొట్లలో పోస్తూన్నారూ! గవ్వకూడాఖర్చులేక కాస్త
కూడా కాయకట్టం లేకుండా పండిస్తూంటే కూడిచి
కూర్చుండి చిన్నినాపొట్టకు శ్రీరామరక్ష అంటూ
బొజ్జలు త్రిప్పుకొనే ప్రభువులిస్తారా మరి-! శ్రీమాకొ
లచార్చులవారి దయ అనేదే ఉంటే - మాకు మంచి
రోజులొస్తాయిలండి,

రామ: కట్టిపెట్టు. అది అధికప్రసంగం.

రామా: అలానే కనిపిస్తుంది. వందలాది యకరాల భూముల్ని
అమాయకపు ప్రజలు తమ రక్త మాంసాల్ని కరిగించి
పండించితెచ్చి తమగాడెల్లో పోస్తూవుంటే నాది నాది
అంటూ కులికే ప్రభువులిస్తారామరి? ఎన్నోళ్ళ నిరంకు
శత్వం?

రామ: ఛీ-ఛీ-ఛీ-నావద్ద యీ యాటలు సాగవు. చేయిస్తావా,
చెప్పినట్లు చేయించు, లేదా ఎల్లుండన్నీ జరుగుతాయి.
మీతండ్రి యివ్వాలన్న బాకీ డిక్రీఅయ్యింది. మీ
కొంప-గోడూ వేలంవేయించడమే తరువాయి యిక.
ఇక్కడ సాగవీయాటలు. పో ఫో ఓరేయ్! గంగన్నా!
ఎక్కడచచ్చావురా! (ఉద్రిక్తుడగును)

జగం: (హాసం) బాబూ!... బా...బూ!

రామ: (మౌనం) ఈటలో నిండాపులె చూడరా!

జగం: (ఎన్నయంతో ప్రవేశం) నాన్నా! ఏమిటాకేళలు?

రామ: పేకు కేళ్లగానే కనిపిస్తుంది. చెమటోడిసి నంకాకించిన
 కళ్లంతా—నూ అల్లాడడం చేసి అవహరించాలని
 చూస్తుంటే ఏంచేయాలో?

జగం: అందుకిన్ని కేళలా? గుంకాలలేసిపోయేట్లు!

రామ: గుంకాలలేసి పోకికేముంది?

జగం: నాన్నా! వాళ్ళుచేసిన అవచారంలేదు. వంశిస్తున్నారు
 కాకుంటే వాళ్ళుకలిసి చేసికొంటేయే? గంగలో
 ఉరికితేయే!

రామ: అట్టాగా! లేవు పైనేబడి కొత్తారు. ప్రభుత్వంవాళ్ళు
 వాళ్ళ పుణ్యమా అంటూ ఆ కోలుదాకీ రక్షణచట్టం
 బయటనెయ్యక పోబట్టిగాని అదల్లా ప్రజల్లోపడేసి
 న్నాడు మరమింకా బ్రతుకుతామటా?

జగం: అందుకింత రాధాంతమా!

రామ: నీతెలివి తగులబడ్డటే ఉంది. వీషముంజగానే—ఇల్లు
 చక్కజెట్టుకోవాలా? లేదా?

జగం: నాన్నా! హృదయాలేకుండా-దయాదాక్షిణ్యాలు వది
 లేసి ప్రజల్ని పీకుతినే నీవంటి వారుండుటచేతనే
 ప్రభుత్వానికి శాసనాలు చేసేవని కలిగింది.

రామ: ఓరబ్బీ! కివిల్లా నామాట త్రోసిరాజంటూ యీవెళ్ళన
 మూకను వెనకేసుకొని తిరిగితే నాస్వార్జితంలో నీకు
 దక్కేదంటూ ఉండదు. ఇంట్లోనుంచికూడ కృవాల్ని
 వస్తుంది. ఇంటిగుట్టు లంకకుచేతున్నారబ్బీ! జ్ఞానత్త!

క.గం: రాన్నా! నీహృదయంతో నేనేకీధించలేను. ఈ కరువు
 తోజల్లో-నమ్మకంగా పంటన్నా పండించనీయకుండా
 అడుగడుక్కి అడ్డుతగిలే నీస్వభావం నాకు కచ్చుకు.
 నా తాత మా అమ్మకిచ్చిన పొలంలో బంగారం పం
 డిస్తాం. నేనూ వాళ్ళదగ్గరకే పోతున్నానులే (అని
 వెళ్ళును)

క.గం: బాబూ! బాబూ!

రామ: తయారయ్యానువెధవ! తెక్కిమంటూ—వీచెక్కడ
 తగులజ్డాటో, కాస్త చూడరా!

క.గం: చిన్నబాబా! (వంగి-వంగి యుండును)

రామ: ఏమిటా అభినయం.

క.గం: అన్నీ ఖద్దన చూచేసి తమకు మహాజరుగామనవి
 జేస్తాగా!

రామ: అన్నీ యేడిశావుగాని చక్కగా పొంచుండి కనిపెట్టు.
 ఆగాగయ్య కూతురొకతె పంపకమయ్యింది దగుల్బాబ్
 లాగా—చావరా?

వైడిగడ్డ

మూడవ రంగం

శ్రీకృష్ణముందుగా రామానందం నివాసంతో వస్తుంటాడు.

౧

ఏండుగడ్డల - తోహాళి - మండుకెండ్ల!
లవియ గొట్టంగ, నాగటినంట గట్టు
దుక్కి - కెన్నుల నెన్న - నే-దిక్కటంచు
పైడిపాలముల నిట్టూర్పు - బడుగురైతు
పైన నిర్భయ జూపింతె? - అనఘటాక!

౨

కాడికట్టులబూస్సి - కడు బొమ్మలంబడి
లోకాలనీ రైతు - సాకు గాడె?
ముప్రద్యలోకాలు - భుజియింప బైగుడ్డ
బరచి, చేలంబండు - వాడురైతు-
చలిచీమ మొదలు వి - శ్వం బంత నాగేటి
చాలులో బ్రతికించు - జంతరైతు-

రామ: ఓరబ్బి! నీవిల్లా నామాట ప్రోసిరాజంటూ యివెధవ
 మూకను వెనకేసుకొని తిరిగితే నాస్వార్జితంలో నీకు
 దక్కేదంటూ ఉండను. ఇంట్లోనుంచికూడ కైవాల్ని
 వస్తుంది. ఇంటిగుట్టు లంకకుచేటన్నారబ్బి! జాగ్రత్త!

క.గం: నాన్నా! నీహృదయంలో నేనేకేభించలేను. ఈ కరువు
 శోజుల్లో-నమ్రకంగా పంటన్నా పండించనియకుండా
 అడుగడుక్కి అడ్డుతగిలే నీస్వభావం నాకు వచ్చును.
 నా తాత మా ఆమ్రకీచ్చిన పొలంలో బంగారం పం
 డిస్తాం. నేనూ వాళ్ళదగ్గరకే పోతున్నానులే (అని
 వెళ్ళును)

క.గం: బాబూ! బాబూ!

రామ: తయారయ్యాడు వెధవ! తెక్కిమంటూ—వీడెక్కడ
 తగులడాటో, కాస్త చూడరా!

క.గం: చిన్నబాబా! (వంగి-వంగి యుండును)

రామ; ఏమిటా అభినయం.

క.గం: అన్నీ ఖద్దన చూచేసి తమకు మహాజరుగామనవి
 జేస్తాగా!

రామ; అన్నీ యేడిశావుగాని చక్కగా పొంచుండి కనిపెట్టు.
 అగాగయ్య మాతురొక తె పంపకమయ్యింది దగుల్బాజీ
 లాగా—చావరా?

వెడిగడ్డ

మూడవ రంగం

రైస్ ముందుగా రామానందం వివాదంతో వస్తుంటాడు]

౧

ఎందుగడ్డల - హోహోకి - మందు పెండ్!
లవియ గొట్టంగ, నాగటినంట గట్టు
దుక్కి పెద్దల నెన్న నేదిక్కటంచు
పైడిపాలముల నిట్టూర్పు - బడుగురైతు
పైన నిర్దయ జూపింత్రే? - అనఘులార!!

౨

కాడికట్టులబూస్చి - కడు బాములంబడి
లోకాలనీ రైతు - సాకు గాడె!
ముప్రొద్దులోకాలు - భుజియింపఁ బైగుడ్డఁ
బరచి, చేలంబందు - వాడురైతు-
చలిచీమ మొదలు వి - శ్వం బంత నాగేటి
చాలులో బ్రతికించు - జంతరైతు-

తెక్కలన్నియు ముక్కలై - తొక్కలెండ
 గాయకష్టముచేసి చీ - కాకుపడక -
 లోకములదన్ని కష్టము - లోకటమింగు
 బడుగు రైతింత, భారమై - పరగెవొక్కొ॥

అహమ్మిశలూ రెక్కలు ముక్కలయ్యేటట్టు కష్టించే
 మా. రైతాంగాన్నికింకే అండా - దండా లేదా! పాపం కొం
 డంత ఆశతో నాకొరకెదురుమాస్తాంటారు. వారిని కలిసి
 కోవాలి (వెళ్ళును) (తెర)

ఇస్మా: ఇన్నిరాకపోతే హేమీసేస్తాక్ జేయి జాన్వక్!

అచ్చు: ఏంచేస్తావా! చేల్లల్లోనుంచి పొమ్మంటే ఏమిచేస్తావు నాయనా!

ఇస్మా: హెల్థ్‌వోయ్, హీప్పీవేసేది ధేళేంగా!

రంగ: బకేయ్! మన తన్నులాకుందుకురా! అబ్బాయి యింకా రానేలేదు. రాసిండి.

అచ్చు: ఏళ్లదొస్తావో! భూస్వామి మనమొకరినొకటావా?

ఇస్మా: హిస్కా ఏడుస్తాడుదే! హీప్పీ!

అచ్చు: ఏంచేయాలో యేమో!

రంగ: అచ్చున్నా! చెక్కలు ముక్కలయ్యేట్టు యీ మండు క్లెంజలో పరాయివాడి భూమిసమ్మి ఎంతకాలమిట్టా ఎట్టిచాకిరీ సేస్తామోయ్!

అచ్చు: చేస్తామే అనుకో, బకాయిపడితే పూచికపుల్లతోసహా వేలం వేయిస్తే బతికేదేంట్లోయ్! చూస్తూ - చూస్తూ యీ భూములన్న పోగొట్టుకొని మాన్నేతినమన్నా న్నటాం!

ఇస్కా; అరే! బేచూఫీ! పొట్టల్లా పాటు ముక్కుక్కి మూసుకు తుం
మంచి కూపాయం తోస్తూందివోయ్!

అచ్చ; ఏవరికీ దయ లేకుండు ఏల్లా ఏడుస్తుంది. మనమిట్లా
నల్లులగామాడి సావాల్సిందేనా?

కంగ; ప్రభుత్వానికి వాళ్ళేకావాలి. మనకూ వాళ్ళేకావా
టాయె అందుకని మనకీ భూస్వాముని కొలవడం
కంటే గతిలేదురా! కొల్పినా అమగ్రహం కల్గుందే!

ఇస్కా; ఏనుక్కి హంకుశంపోటు లెభా హెడ్డావోయ్!

అచ్చ; ఏం చేద్దాంనా!

ఇస్కా; ఓ కహా! థాయీ కహా!

కంగ; నాకోమంచి ఉపాయం తోస్తోందిరా! చింతగింజల గుజ్జ
మనిషికి మామంచి సత్తు విత్తుండట్రా! అదితింటేసరి.

అచ్చ; ఓరదిగాదళా! అందుకే కామోశా! అడ్డమైనగడ్డి తిం
టానికి చెట్టు నాటిచ్చారు.

ఇస్కా; ఆ చెట్లందుక్కాదు బేచూఫీ! తిండిలేక సచ్చిరోళ్ళి
పుల్లల్ కరువులేకుండా —

అచ్చ; ఏమన్నావో! ఏమో!

శామా; (ప్రవేశము) ఏమంటావో? వినేది లేదీ గొడవలు.
పో ఫో పొమ్మని ఒకటే కేకలాయె.

స్కా; అయితే హేమీ నయ్యాలాబేటా!

రామా; ఏంచేస్తాం దాదా! మన చాకిరీ మనకు తప్పదుగా!

ఇస్కా; ఊరికి బాబ్

రామా; పండించడం బాబుగారికివ్వడం

రంగ; ఆయనే చేయించుకొని మనకిన్ని సే బతుకుతాంగా!

రామా; చెప్పని చాకిరీ చేస్తాంటే - పెట్టుబట్టు పెట్టి పండించాల్సిన అవసరమేముంది? కానాలంటే అప్పువేడతాడు ఇల్లూ - వాకిలీ-అమ్మిస్తాడు. తీరదని భయముంటేగా

ఇస్కా; ఏదీ హిక్కాపోతే, ఏం చేస్తాడు బేటా!

రామా; అతనికేం! కావలసినంత హంగుండి లోకమంతా-అతని అడుగుబాడల్లో నడవాల్సిందేగా! ప్రభుత్వం - వారి తాబేదార్లూ - అండరూ - ఆయన్నారాధించనలసిందే ఏశాసనమైనా అతనికొకకే—

రంగ; అబ్బాయ్! మున్నేదో మనకను కూలంగా - మనకే భయంలేకుండా-ప్రభుత్వం ఏదో--“ఇది” సేశారన్నావదేంటో?

రామా; కూడూ - గుడ్డూ - లేని, యీ బడుగు జనం చస్తేనే గాని అది అమల్లోకిరాదు చిన్నయ్యా?

ఆచ్చ; అంతేనా బాబు?

ఇస్కా; ఆసక్కి బాత్, ఓక్కాపై బేటా!

రామా; దాదా! ఆ శాసనమొక్క తంజావూరు జిల్లాకే పని చేస్తుంది.

రంగ; మన కొట్టిదేనా?

రామా; మనకూ-నస్తుందంటారు. పడుగుల్లో పడేసరికి—

అచ్చ; పదిమందిలో పడ్డ పాము చావదుగామరి!

రామా; అదేకాదు. కళ్లు విరిక్కుండా-పాము చావకుండా ఉంటుందేమోఅని ఊహ

ఇన్మా; హంటే—?

రామా; శ్రీరాజగోపాలాచార్యులనాడైతే పేసమెత్తు సనద్దే శ్యంతోనే చేస్తారు. చేసినా-అయన్ని పట్టుకు పిండిం చేస్వార్థపరు లెందరుంటారు, దానిలో మార్పులు చేయించడానికి దాదా!

అచ్చ; మనకు రాదన్న మాటే.

రామా; మనదొర్భాగ్యమంతా మనమనుభవించి పడరాని బాధలన్నీ పడ్డాక - ఎప్పుడో వస్తుంది —

టికే నానికెంతో కన్నెఱ్ఱగావుంది. అతన్ని వెన్నంటి
యన్న ప్రభుత్వమే యిప్పుడాలని కంగరత్తు. అదికాదు
దాదా! ఎవడు లెక్కలు నాడు-దొక్కలో పెట్టుకొని
దాచుకుంటే యీ ఘాముల్లో - యీపై డిగడ్డలో-దాగి
నధనమంతా ఎనుకునో ఆలోచించారా! మనమూ-మన
డిల్లా జెల్లా-అరుగాలం బొమికెల రగదీస్తే నేగాని-వీరిపా
లిగింజలు వీరిని రావడం లేదు. కష్టించక వచ్చిన
భాగ్యంతో వీరి-మేడలూ-మిద్దెలూ కట్టిపలుకుతు
న్నారే గాని-రైతులోకం విరసమైనరోజున ప్రపంచ
మెంత అధోగతిలో పోజులాడుతుందో - ఎట్టి విప్లవ
బీజాల్ని సంతుష్ట భూస్వాములు తీసుకొస్తున్నారో,
ఆలోచించడంలేదు దేశంలో-ప్రతివాడూ-తినవలసిందే
బ్రతుకవలసిందే - అన్న సూత్రాన్నీ - ధర్మాన్నీ
న్యాయాన్నీ-పూర్తిగా విస్మరించిన వీరిని మనమే
మన్నా ప్రయోజనంలేదు.

○

మందులెండల రక్తమ్ము - బిండి గడ్డ
గడ్డకుంబుట్టెడు జలమ్ము - గాగఁగోలి,
హల ముఖమ్మున భూమినిం - తలుగ దున్ని -
కట్టెడు గుండురైతుల - పొట్టఁగొడుదె! —

౨

తెలతెల వేగునంత చలి దింభుజయించి భుజాగ్రపీఠినా
గవిసెలకోల చేతములు, గజ్జయుబగ్గము దాల్చివెండిగం
టలతన కోడెమాడల మెడలో గికురింపగక్షేత్రలక్ష్మికిం
పులు గడియింప హళికులు, బోవుట కంటెను భాగ్య
మన్నదే

తొలికారువాసతో - మొలిచిన నివ్వరి
వైరు చావగ మన్ని - పదును జేసి-
చిడుము బట్టినరీతి చిగురించు చెంగల్వ-
కలుపూడ బెరికి గట్టులను చేర్చి
ఎగునూపు తీరన నెదిగిన గట్టుల
నెలి, వైసనురుకు శం - కలను నరికి-

పైరులన్ని బెట్టి - పంటల - బండజూచి
కోసి కుప్పలజేరిచి - కొలచు నూర్చి-
తెచ్చి లోకాల కాకల - తీర్పజాచు
రైతుపై నింత జుల్మవి - ధితె, తండి!- (నెట్టును)

*

*

*

*

(సమయం: సాయంత్రం ఫారంహాసు గొడ్లకు పచ్చ
మేతవేస్తూ - విశాలాక్షి పాటపాడుచుండును. దూరంగా
జగం వస్తూంటాడు.

పాట

కదలి “రానోయి నాకనకంపు కోడెనో”

కదలదా! కద!

జలజలా నెలయేళ్ళు—

పాలములోనూ కెనోయ్—

కడిలన్ని చల్లనై

మడిమన్న వేళాయ్

కద!

తొంసితొలకరి కూచె

నింగిమబ్బులు క్రమే

కావీరీ కడవెల్ల

కమ్ముకొన్నాదోయ్

కద!

జగం: జీవనదలన్నియూ

తోవలోకలిసాయ్

మచ్చుకై నా వొక్క

గుక్కతోవగరాదా

కద!

(విశాల కనులుమూయును)

విశాల: (సవికాసంగా) జగం! యిది అసమయం.

జగం: విశాలా! మనిద్దరలోగూడ అరమరి కాలున్నవా!

విశాల: ఇదిగో! ఆగాగు

జగం: మానాన్నోస్తాడు కాబోలు

జగం: పోవేరా నెళ్ళవా పో

విశాల: రా జగం. యింకయీ పందలతో ఏమిటిగాని

(గంగన్న పడుకొత్తును జగం నివ్వెరతో నిల్చుండును)

విశాల: ఏం జగం అల్లానిల్చున్నావే

జగం: ఎల్లా నిల్చున్నాను?

విశాల: భయపడుతున్నావే!

జగం: చాల్లేవిశాలా

విశాల: అన్నీచాలిస్తే నీకీవిచారమేవుండదుగా

జగం: ఏమిటన్నీ

విశాల: ఏముంటుంది? నేనే కారణమనుకుంటా

జగం: విశాలా నన్ను భాదించకు.

విశాల: అ...ది...గో...లక్షలకు లక్షల కట్నాలొస్తూంటే
కాదని కాలతో నీవారుంటారా జగం?

జగం: ఉన్నదిచాలక ఊగులాడే పున్నుత్తుణ్ణి కాదు. నన్ను
లాఅనుకోకు.

విశాల! ఎల్లా అనుకోవాలి?

జగం: కాకుంటే: కలిగిన భాగ్యంకాస్తయినా: కిడకు విడల్చు
లేని కాకి బ్రతుకెందుకు విశాలా!

విశాల: అందుకు నీవేంచేస్తావు జగం? నీ తండ్రి ననాలి గాని
నిన్నెవరంటారు?

జగం: ఆ తండ్రి కొడుకుననాల్సిన పనేలేదా? (తలవాల్చును)
విశాల: ఎందుకీ విచారం జగం.

జగం: శ్రీకృతి భిన్నంగా మానవుడెలా వ్యవహరిస్తాడు?
మనస్థితి రైతుల ఘోషా-చూస్తూంటే నాకేమి అర్థం
కానటం లేదు. విశాలా?

విశాల: పెద్దవాళ్లున్నారనిగా మనకీ గోచింతుకులే జగం?

జగం: వివాహానిబంధనాల్ని కాంక్షిస్తూన్న మనకీ విశ్వంలో
స్థానంలేదా?

విశాల: తొందరపడుచున్నావు జగం?

జగం: నాకైతే-పెళ్ళికి-ప్రేమకీ జాలీ రాంపత్యానికీ - సంబంధమేమిటో తెలుసుగాని-లోకమల్లా కాదుగా విశాలా?

విశాల: జగం? మరేంలేదుగాని—

జగం: మీనాన్నూరుకోడు... అంతేగా?

విశాల: ఎందున్నాని పైగా మీనాన్నకు నేనేవిధంగా-గామొహంచూపించాలి,

జగం: ఎస్తా విశాలా?

విశాల: పాలుతెస్తానాగు త్రాగొచ్చు—

జగం: నన్నులే తెచ్చియివ్వగా జగం త్రాగుచుండును.

రామానందం: తైతులు వస్తారు. జగం విశాల వాటిలో చేరుదురు.)

ఇస్కా: అయితే-హేమి సెయ్యాలా బేటా?

రామా: ఏం చేస్తాండాదా? మనచాకిరి మనకు తప్పదుగా?

ఇస్కా: ఊన్ కే బాద్

రామా: పండించడం. బాబుగారి కీవ్వడం—

జగం: అయినే చేయించుకుని, మనకిన్నిస్తే బ్రతుకుతాంగా

రామా: చెప్పని చాకిరి చేస్తూంటే-పెట్టుబడి పెట్టి పండిచాల్సి నలినసరమేముంది కావలంటే అప్పుపెడితాడు. ఇల్లు వాకిళ్లు అమ్మిస్తాడు తీరదనిభయముంటేగా

ఇస్కా: ఏదీహియ్యా-పోతే ఏం చేస్తాడు బేటా?

రామా: అతనికే కావలసంత హంగుంది లోకమంతా-అతని అడుగు జాడల్లో నడవాలన్నదేగా-ప్రభుత్వం-వారివారి తాబేదార్లు అందరూ ఆయన్నారాధించాల్సిందేగా. అందరూ చూడాలి కూడా గుడ్డలేని యాబిడును జను-లెల్లాచస్తే అతనికే? ఈస్థితిలో మనమాటలినే మా రాజుంటాడా నాయనలారా, తెనివితక్కున—

అచ్చ: అదేదో అర్థమయిందిగా (ఏడ్పు)

రామా: ఇంకే? ఈ నిరంకుశ త్యాగిని కన్న హద్దులూ-ఆత్మిక మంగా రెండూ మనకు తెలుసుగా. కాశీన్యమింతగా గడ్డకట్టి అతని రూపంగా తయారయిందే కాని సామాన్యంకాదు. (అచ్చన్నను దగ్గరకు తీసి తండ్రి విచారించుకు నమ్ముకొనియున్న వృత్తిగనుకనూ - చేతనయిన న్యవసాయము గనుక - మనమీ దైతారిగాన్నీ-అంటి పెంటుకొన్నామేగాని, మానవనకు చేతగాని దుటూ ఏమి-ఉండదు. అల్లాజరిగిన నాడీ భూస్వాములూ ప్రజాసమూహమూ - ఆహార లోపానికటమటించి నల్లుల్లాగామాడి చావాలిందే

ఇస్కా: క్యాకరే బేటా.

రంగ: అర్ధాకలితో - పెళ్లాం బిడ్డలు-అఘోరిస్తూంటే-ఏంచేయాలి నాయనా?—

ఇస్కా: ఫేత్ మే బైతాయిస్తేసరి హేమీసేస్తాడ్ హేడ్కి గూర్తు సేసేదీ యేంటి బేటా?

రామా: ఒక్కమరొకడు. దాదా! అతనివెనుక కావలసినంత పశుబలముంది. ముంఛక్యతమాచి కాని కిప్పటికే కన్నె రగ్గిగావుంది. ప్రభుత్వమే పూనుకోదు అతని వెన్నంటి యున్న ప్రభుత్వమే అతని కంగరక్ష.

(నాగయ్య ప్రవేశం)

నాగ: అదంత తేలికయిన పనిగాదు నాయనా?

అచ్చు: మీ ధైర్యము ఇట్లానే చెప్పతారు. కడుపుమాడి-గంజ
కూడా దొరక్కా-చస్తూంటే ఏం చెయ్యాలన్నయ్యా!
నాగ; పసిస్తితులన్నీ తెలుసు తొందరపడకండి నాయనా!

ఇస్తా: ఘంజీదొరక్కపోతే మన్నీనెత్తూ మన్నేత్తాగిస్తే
సరి ఇన్ బనాక్కాకహే నాగయ్య బాభూ!

రామా: దొరన్యం - దుర్మార్గం - తాంక్షవిస్తోన్న ఈసంఘం
లో ప్రజాయంత్రాన్ని భగ్నంచేయక తప్పదు.
ప్రభుత్వ యంత్రం-ప్రజాజీవనం-రెండూ-సమగ్రంగా
నడచునపుడే ప్రజాశాంతి వేటు వేటు పుంతల్లో నడిచే
యీ శాసనాధికారం పగులగొట్టక తప్పదు నాన్నా!
ప్రజావిప్లవం రేగిన నాడు, వ్యక్తుల మనమేంచేయలేం
అడ్డుకొనలేం కానీ

జగం: బావా! యింత అశాంతి రేగిన ఈసంఘానికి ప్రశాంతి
లేదా ఎందుకీకలహం ఆ పందెకరాలు-సమిష్టిగా-మన
మంతా పండిద్దాం నేను-మీ-భారానికే వచ్చిపనిలో
పాల్గొంటాను. మాధుర్యంలేని ఈ జీవనంలో-మరచి
పడుండకంటే కాలువ్యమైన ఈ జీవనాన్నింతటితో
కడిగి వేసుటం మంచిది -

రామా: జగం! ఆ పందెకరాలు-కూడా తనయాజమాన్యంలోని
దేనట తొలక్కపోతే పశుబలాన్ని ప్రయోగించి
స్వాధీనంచేసుకుంటాడట అదీ-అయింది జగం?

జగం: దాని నాపటాని కెవరకూ శక్యంకాదు. రండి

(కడలుచూ ఉద్రేకంగా అందరూ “జయ జయ--ద్వా
నాలూచేస్తూ జగాన్ని కౌగలించుకుంటూ వెళ్ళబోదురు)

రామయ్యా-గంగన్నా-అమీనా-సెట్టి చూస్తూవున్నారు.

రామ; (చూచి) గంగన్నా! ఆహ పంతందగాలు తొక్కుతు
న్నారురా

క.గం: కడుపులు మాడ్చువున్నా యంటారు. గంతులుమాత్రం
తగ్గించరు.

రామ: అసలీ జాతి జొక్కలు మాడిస్తేనే గాని-బుద్ధి రాదురా
నీకేం తెలుసు! (చూచి) ఒరేయ్! ఏడు ఇక్కడే
ఏడాబ్బడా

క.గం: ఎవరండీ

రామ; మనవాడేరా జగం

క.గం: ఆయనేంచేశాడు లెండి.

రామ; తగులడనీ (నాగయ్య-విశాలా-జగం-ఇంట్లోకి వెళ్ళి
మరు తక్కిన వాళ్ళు వెళ్ళుదురు)

నాగ; యీ పంటలు రానియ్యండి బాబూ

క.గం; పాపం! చాలనమ్మకం. యిచ్చాక రెండు పంటలు జరి
గినై చాలా యిచ్చాడు.

నాగ; మాకూ-పరువు ప్రతిష్టలున్నై తెచ్చినచోట ఇవ్వాలనే
జ్ఞానమూవుంది గంగన్నా?

రామ; చాలజ్ఞానముంది. ఉన్నవాడవిల్లా. యీజనాన్నంతా
చేర్చి యీరభ సేమిటి?

నాగ; మేమేం రభనచేశాం? మాతోటిరైతులు ఏవోకష్ట
సుఖాలు చెప్పకుంటున్నారు. అంతే బాబూ—

రామ; మమ్మల్ని పూజోమంచి లేవగొట్టాలనేగా? మీరలో
చన దిక్కు-మాలిన ముండాకొడుకుల్తోచేరి కొంపకు
నిప్పంటించుకుంటావా నాగన్న

రామ; నీవుచేయలేదు. మాసామ్మిలాతే

నాగ; అగండి పంటల్లో యిస్తాం.

రామ; ఇంకా-యిస్తావా? ఏయ్? అమరయ్య! తాళంవెయ్యి
పాడినవాళ్ళ కప్పగించు.

నాగ; పిల్లా! మాకేమీ తెలియకుండా కోర్టుంటుందా

రామ; ఏం తెలియాలి ఒరేయి గంగన్న! ఆ అమీరాను తీసు
కెళ్ళి-బయటిగైంటి తాళాం వెయ్యి వోయ్

(గంగన్న కిదులును)

నాగ; ఒరేయ్ గంగన్నా! జాగ్రత్త లోచించి అడుగు వెయ్యి
కడుపులు కాల్చడండాండా కొంపలక్కుడా తాళాలా

రామ; ఏయ్ నాగన్నా! శృతిమించిరాగానపడుతోంది. ఆగ
మన్నాం. అలాయితే యిచ్చివెయ్యి.

నాగ; యింతదుర్మార్గంచేసి-పరువు, ప్రతిష్టలు నీపొట్టన పెట్టు
కొని బయటిగైంటిస్తావా?

రామ; రా కోయ్ బయటికిగా! శెట్టిగాదూ! ఇదిమీరుపాడండి
ఇంట్లోవున్న సామానుతో సహా స్వాధీనము

నాగ; శెట్టిగారు రైతుకున్న బాచ్చి-బోలీ-మీకేమక్కరకు
వస్తాయ్?

రామ; కాదులేదయ్యా! పిల్లా - జల్లాతోడిన్న కొంపేలే నగా
నట్రాసి సొమ్ముపూడుతుందిలే. ఊ

(అని అమీరాను సన్న చేయును)

జగం: (లోనుండివచ్చి) నాన్నా! యింత దుర్మార్గం దౌర్జన్యం
రైతులమీద చేయించుట వ్యాయంకాదు. మామయ్యా
నీదంతాపిచ్చికాని-ఇంకా యీ ఊరు నిన్నుద్ధరిస్తూం

జనా నీడేహ. ఫారంలోకేవెళ్ళి బ్రతుకవచ్చుంటే
విన్నావా? ఇప్పటికైనావచ్చినెయ్యి? ఆయనిదంతా
తలపెట్టుకొని యేలతాడులే రండి

రామ: ఒకేయ్? జగం? సీవీస్థానంలోతప్పుకో ఇంటికివడ. తండ్రి
కొడుకులు తగాదాపడ్డారంటే తప్పుకాదటా)

జగం: తప్పులు తెలిసే ధర్మంచేస్తూన్నావ్ పాపం. ఇంకాతండ్రి
బిడ్డల సంబంధం తలవడ మొందుకులే విశాలా? నువ్వు
బయటిరా ఫారంలోకే పోదాం రా

విశాల: తీవ్రంగా మమ్మల్నందరిని తరిమి రాక్షస రాజ్యం
చెయ్యి.

జగం: నాన్నా? మేమంతాకలసే పోతాంలే
(మారంగా నిల్చుందురు.)

రామ: తిరుగు తిరుగు వెధవ నీచంగా!

జగం; నీవేదాని కొడిగట్టావు?

రామ: ఈ భూములన్ని మాన్యాలుగా వాగ్గిసియిచ్చి-యీల్లగా
జనాన్నగతా మేపుతానటా

జగం; మామయ్యా! బయటికివచ్చి వెయ్యి ఆయనీ నిరుపేదరైతు
లనందర్నీ యేడ్చించి బయటికిగెంటి యీవల్లకాళ్ళో
రాజ్యం చేస్తాడులే రండిపోదాం

నాగ, నాయినా-శాంతించు-పరువు ప్రతిష్టా-ఏనాడో మం
గలిశాయి. అన్యాయంగా-అక్రమంగా-పంటలకానిం

పైతాంగపు అన్నల్ని సాకుజేసి యీపిల్లా జల్లాతో నున్న మమ్మల్నందరినీ నిరాశ్రయుల్ని చేసి మాకొంక గూడా అమ్మించి రాక్షసత్వానికి పాల్పడ్డ-నీశాసనా-న్నెదిరించకుంటే నాతోబాటింకెందరో భావియగంటో సేదార్జన్యానికి గురికావలసి వస్తుంది. రానీ, నీమూలకా-స్త్రం ఏది? (అని గుమ్మందగ్గట నిల్చుండును)

రామ; ఊ (సంజ్ఞ చేయగా-అమీనా-గంగన్నా-ఆత్రంగా వెళ్ళుదురు నాగయ్యచెయ్యి పట్టుకుందురు)

నాగ; (తీవ్రంగా) దుర్మాధుల్లారా! రండి మీప్రాణాలు ఒలిగాకుండా నాయింటిని స్వాధీనం చేసుకోలేరు!

రామ; ప్రభుత్వశాసనానికే తిరస్కరమా? (యింతలో పైతులూ రామానందం వస్తారు.)

రామా; ఎక్కడి ప్రభుత్వమిది! నాన్నా! ఈవలకు వచ్చి వెయ్యి కూడూ-గుడ్డ యిల్లు ఇవ్వలేక ఎన్నోవంకలదారుల నాశ్రయించే యీప్రభుత్వానికీభూస్వాములకూ దయా దాక్షిణ్యాలుండవు పాన్నా! యివతలకురా?

(గంగన్నా-అమీనా-నాగయ్యను మెడబట్టి యివతలకు కాగుదురు తాళం వేయుదురు)

నాగ; బాబూ! మమ్మల్నిల్లా నిరాశ్రయులజేసి పరువు ప్రతిష్ఠ లన్ని-మంటగలిచే యీనింకామహిమంతు వుండలేము ఈకాడి క్షిరులేనమ్మితే కరువుగాదులే పోతాంబాబూ

పోతాం మాకిన్నాళ్ళూ ఆశ్రయమిచ్చిన యీగృహాని
కే మా జోహార్లు

౪: నాన్నా దణ్ణమిద నాలంగాన్నా తెచ్చికొంటా (అని
నెత్తుండగా-అమీనపడదోయిను “నాన్నా” అని
పడును అందరు ప్రదోకం-కన్నీరు) రామయ్య-గంగన్నా
అమీనానెళ్ళుదురు రైతులంతా జగం-విశాలా
నాగయ్యలకు చుట్టూముట్టి కన్నీరు గార్చుచుందురు

౫: నాన్నా పెద్దవాడవు నీవే యిల్లా అక్షైర్యపడితే మేమేం
చెయ్యాలి కృషితో నా స్తిదుచ్చుతుం. నాయినలారా
యీగాగ్రమం మనల్నే ఉద్ధరించదు మనమందరిం మన!
పొలాలమీది వాకల్లోనే-ఉంటూ-అక్కడి భూమినం
తావుమ్మడి పొలంగా జేసికొని పండిద్దాం ఆఫారమం
తటికే మన “జగాన్నే అధ్యక్షుడుగా జేద్దాం. ఈనాటి
నుండి మనమంతా ఏకకుటుంబం ఒకేస్త్రాయలో జీవన
ప్రమాణాన్ని సవరించుకొంటూ ప్రపంచ పురోగతికే
నవసమాజ నిర్మాణానికీదారితీసినవచైతన్యం కల్గించాలి
రండి నాయినా రండు.

(అంతా ప్రదోశానికి సమస్తాస్త్రా వెళ్ళుదురు జయ
నినాదాలు)

(లో న పాట)

నవభారత పైతన్యం

యువజీవీ? మననైతేనోయ్

||నవ||

కష్టసుఖాలూ-కావిడికడవల —

గతియేయని నమ్మగదోయి?

||నవ||

పంటభూములూ-పైడిముద్దలూ పండించే

మిశపదదొయ్

||నవ||

అన్నిరకముల పుస్తకములు దొరకుచోటు

సరస్వతీబుక్ డిపో,

విజయవాడ అని వ్రాయుడు

వైదిగద్ద

నా లు గో రం గం

(నాయంత్రం మూడుగంటలవేళ మధ్యాహ్న భోజనానికి వచ్చి వెళ్తున్నదైతులూ - ఫారం పాకలూ - దైతులు కాన్పిస్తూవుంటారు “సమిష్టి వ్యవసాయక్షేత్రం” అనే భోజన కాన్పిస్తూంటుంది మధ్యాహ్న భోజనసమయ సూచికా ఘంటలు మ్రోగుతుంటే చీరచెరుగుతో నడుంబిగించి కేగుతూన్న తలవెంట్రుకలతో కొడవలి చేతబట్టికొని-పంటచేలవంక జూస్తుండేత్సాహంగా “విశాలాక్షి” పాడుచుండును)

పాట

గోలపండివాయిలుచూ—

వరిచేల కులికేటి—

పంటమాలచ్చిమీ! రావమ్మా!

ఒయ్యార మొలికింతువాపైనా

సంక్రాంతి వేళల్—

చల్దిబువ్వాలతో—

గొల్బెమ్మకూ—నిత్య—

నైవేద్య మియంగ—

కొంగొత్త పాయసము—

వంశిపెట్టాలమ్మ! రావమ్మ

||గో||

పచ్చన్ని చేనులో—

పైరుగాలీలో—

పదంపాడుతూ—బావయ్య!

భావగీతాలల్లుకొందామా

||గో||

(జగం ప్రవేశించి, విశాలకన్నులు మూసివాడును)

“మేమునొకడు జక్కాని - నీవుకావె!”

(కన్నులుమూయును)

విశాల: అగాగు జగం!

జగం: ఏమంత తొందర!

విశాల: ప్రకృతిలో తొందర పడనిదొక్క అచైత్య స్వరూపమే జగం!

జగం: పరిణామాలు చెప్తున్నావా, విశాలా?

విశాల: కాకుంటే, నీవేనాడైన ఇన్ని కష్టాలెరిగియున్నావా?

జగం: కష్టమేముంది?

విశాల: కష్టాన్ని కూడ మరచిపోయి కాలాన్ని కనుక్కున్నావన్నమాట

జగం: ఇందతా క్రొత్తకాలం, క్రొత్తలోకం విశాలా!

విశాల: కష్టకాలం, కష్టలోకం కదూ?

జగం: ఇదొక దివ్యలోకం, సుఖమయ జీవనం

విశాల: ఎల్లా

జగం: ఒకరిపై నాధారపడకుండా—సర్వం మనమే చూచుకుంటూ—జీవయాత్ర సాగించటమెంత ముదావహం! విశాలా!

విశాల: అలవాటులేని యావేశము.

జగం: అమృతతుల్యమైన యీజీవితంలో - ఆనందానికి హద్దు లేవు.

విశాల: జగం! ఈ ఆనంద నందనంలో నీవునాజీవితపసంతాని కొకకోయిలవు

జగం: నీవు—నాకొక శారకవేగా!

విశాల: ఔనాను. ఈ శుక—పిక—శారకాకలాపాల్లో—ఉన్న సౌజన్య మేమిటో?

జగం: అంతకుమించిన యీపొలాలు—యీరైతాంగము— పనిపాటలు—తనివితీరని ఆనందస్థానాలు కానావిశాలా

విశాల: జగం! నాకోమలమానసంలో నీవు నాకొక నౌకపు.

జగం: విశాలా! నాకు నీవు—అంతేగా! ప్రకృతిభిక్షమైన చైతన్యం మనయుభయుల్లోనూ—ఉంటుంది.

విశాల: ఆ... ..హా...! జగం! ఆగర్భ శ్రీమంతుడవైన నీకే పొలం గట్టుపై—నాతో కష్టాలనుభవిస్తూన్నావంటే నాకే విచారంగాఉంది.

జగం: నీమధుర మానసం—సాంఘిక జీవనమూ—రెండూ కలిసి నాకొక చక్కని బాటచూపించినై, విశాల! నీజీవితము విశాలం ప్రజాసేవ నలవరచిన నీకు—నాకృతజ్ఞ సేవిధంగా చెల్లించాలి!

విశాల: జగం, ఈ సంఘంకన్నెక్కుతో మనప్రేమకే విఘాత
మూ కాదుగదా!

జగం: అదెల్లా సంభవం?

విశాల: ప్రకోపించు అగ్నిపర్వతం నిష్ఠులుగ్రక్కడం సహజం
కదూ!

జగం, మనమూ—మన ఘోరమూ—మనరైతులు—అందరూ కెక్క
లకష్టమూ—ఇదే మనలోకం కీసికింకా భయమేముంది?

విశాల: లే...దా...!...సరేనా (దగ్గరకు వచ్చును)

జగం: ఆతుఘానులో మనము పడవలసిన పనేలేదు. నీకాభయ
మనవసరం. సరేనా?

విశాల: అల్లాగేకాని, యిల్లాచూడు జగం! ఈ పంటచేసి
సాధ్యాగ్యం?

జగం: నిండుచూలాలివలె జవ్వున వంగింది కదూ!

విశాల: ఆలసిపోయిన అయ్యల్లాగా పారుకాడడం లేదుగదా!

జగం: అంత కోపమెందుకు విశాల! (బుగ్గిల్లును)

విశాల: జగం! ఈ ప్రాంతం నిరుడు మనమంతా చూచాం
దుబ్బా-దుట్రాతో ఇదేంపండుతుందను కొనేవాళ్ళం
కదూ!

జగం: బాగుజేసే పైడిబాబులేని నాటి స్వర్గరూపమివేళ
ఎల్లాకాన్పిస్తుంది?

విశాల; పశ్చిమతా అంతే

జగం: అంతేగా మరి! (విలాసం)

విశాల: నవ్వుతావెందుకు? చాల్లే జగం! నువ్వన్నీ—... ..
(కీనియును)

జగం: విశాల! అప్పుడే ఇరవైయేకరాలు కోతలయ్యేబోయింది.
ఈ వేళరైతుల్ని—మీదాదా కడుపు చెక్కలయ్యేట్లు
నవ్వించాడు. ఎంతసూపాచూ ఉన్నయ్యనుకున్నావీ
వేళ కోతలు!

విశాల; దాదాకేంకనుంది? నవ్విస్తాడు—పనిపాటలు మరిపించి
పాటలుకూడ పాడిస్తాడు.

జగం: అరుగో! రంగయ్యా—అచ్చన్నా ఇస్మాయేలు—భోజనా
నికి వస్తూనే ఉన్నారు మీ దాదాపరిహాసం చూద్దావు
గాని, యిల్లాప్రక్కనేదాక్కుందారా! (అసెంక్కిన
నిల్చుందుడు)

అచ్చ: చెప్పరా, నాయనా! చంపక

ఇసా: చచ్చేది హోక్టీరోజే - చీట్కి - మాట్కి - సస్తార్ బే!
 అంతా తోల్కూ మెల్లి - కరువురోజుల్లో - కడుపు
 నిండా తినేద్దాం జల్సా సేసేద్దాం బిరియానీ నమిలేద్దాం
 వారేవా! వారే-హస్తామానే హోక్టీపక్కా (అని చిం
 దులు తొక్కుచుండును)

(విశాల వచ్చును)

విశాల: (చెవిపుచ్చుకొని) సరేకాని దాదా! రామయ్యగారు
 అటకాయస్తే ఏం చేద్దాం!

ఇసా: హేమ్మీ సేస్తాం సస్తాం-ఆనేదో! (ఝంఝె కైకట్టను)

రంగ: కరువురోజుల్లో యీకాసినిగింజలు వేకుంటే--కడుపులు
 మాడి చావనూ! —

అచ్చ: చచ్చినా జాలెవరికిరా!

ఇసా: అసల్కి హిచ్చేదేలేదు హేమ్మీ సెల్తార్!

రామా: ఈయనవసరంలేదు దాదా! ఇదిగో మనచిన్నబాబీ
 పొలాన్నంతా కలసి వ్లండించమన్నాడుగా! భయం
 లేదు

అచ్చ: మా మంచి మారాజురా!

ఇసా: సేసేవాడుండొద్దూ తరాజులందరికీ

రామా: అయితేమాత్రమూరికే యిస్తారా దాదా! మనకన్నాన్ని
చూచి సహజమైన పరివర్తన వాళ్ళహృదయాల్లోలేంక
తేమన మేంచేయగలం!

రంగ: సస్తావ్రంశే-పక్కితోక్కే యీ రాజులు మన్నుస్తరి
స్తారా! పట్టుబట్టి పాకులాడి-హుమ్మ్రంశేనే

రామా: ఒక్కొక్కప్పుడల్లాంటి విప్లవాన్ని మనమాశ్రయించా
ల్సిందే అచుక్షణం విప్లవారాధన కచ్చులుచావరాను.
కాని చిన్నయ్యా! అనసరమైన నాడీ ఒక అనుభవే-

ఇస్మా: మీకీ-మీకీ-హాట్టేగా! హేమ్మిశేస్తాడ్దే హీక్షీ-సేనేదీ

రామా: చేసేదీలేదు మనెల్లెనరూ ఆపనాలేరు—

ఇస్మా: హేముండాకొమ్మ-సస్తార్ హీక్షీకీ—

అచ్చ: వస్తారే అనుకో! వస్తేమాత్రం అబ్బాయి-జగం
బాబు వీళ్ళంతాలేరూ—!

ఇస్మా: నై, సమయో! హేమ్మిశేస్తాడ్దే హీక్షీ— అని
కొడవలి పట్టుకొని చిందులు త్రొక్కబోవును)

రంగ: (ఆపి) వీడికేదో గ్రహంపట్టిందిరా, యీవేళ

అచ్చ: ఆగరా! పనంతా పాడైపోతుంది కోతలు కానియ్యరా!

ఇస్మా: ఆగుబే! హేమ్మిశేస్తారు వోయ్

రామా: దాదా! ఆగుకాస్త పని పాటలు చూచుకోనవసరం
లేదాయేం?

జగం: (ప్రవేశించి) బావా! ఏమిటి మీరంతా! కొంతమంది
రాజీముకాల్ని తీసికొని-నాన్న వేళ కోతలుదగ్గర గల్లం
తుచేసి-అటకాయించాలని మాస్తూ-వస్తూన్నట్ట అం
దరమూ అక్కడకే వెళ్దాం, పదండీ

ఇస్కా: హెల్లో హోస్టాడ్? రాసి—!

(ఉద్దేశంగా అందరూ లేతురు.)

అచ్చ: భూములు మీవి. స్వాములు మీరు పొమ్మంటే
పోకేంజేస్తాం పోయిన సాలుతీసికొన్నట్లే-యీసాలు
తీసికొండి ఇయ్యేటితో మీబకాయలన్నీ తీర్తాయి, అంద
రమూకలిసి ఉమ్మడిగా ఇదంతాచేసికొంటూన్నాం
మిగిల్తే బ్రతుకుతాంబాబూ (అనికాళ్ళపై మోకరిల్లును)

ఇస్కా: అసల్ ఈ కామ్ మనం సేస్తుండా? యేసబ్ ఆద్మియో
కీసూసీఘ్రబా పడ్డార్ మహారాజ్ అదిసేప్తేనే

రామ: మీరెందరేడిస్తే - నన్నేం జేస్తారుగాని - సమిష్టిగా
యీపొలం మీరంతాచేసి ఏదైనా మాటమాటవస్తే
పైబడి కొడదామనుకొన్నారు కాదూ?

రామ: ప్రభుత్వాన్ని ఎదిరించి, ఎన్ను తెగవేయవచ్చును. పరా
యనాను భూముల్లో కాలువెట్టకండా బలిసిన రైతు
ల్లోకాన్నిండవచ్చు వాళ్ళమాటవిని భూస్వామిని
ఆమాంతంమోది వేయవచ్చును.

ఇన్సా: హినువంటివాళ్ళంకాంబాబూ! బీదోళ్ళ—?

విశాల: అనువట్టివగ్రహమే అక్కడ పట్టింది సమిష్టివనం
సమిష్టివ్యవసాయక్షేత్రాలూ-అంటేనే-యూసంఘాన్ని
ప్రజాప్రభుత్వం అని చెప్పే-వెద్దలకూ - కంటింపు
దాదా

ఇన్సా: యే కీ హై మా—

రామ: (కోపం) ఇన్నానాకు తెలియవు తులిస్తావా? లేదు? ?
విశాలా! మగవాడిలాగా ముందుకు వెళ్తున్నా ముట్లాడు
చున్నావే? నీవింటికి పోయి కాసట బీసటంతోసిక్కూ
జానంటి జర్జించినట్లుండే

విశాల: హృదయంలేని మగవాని మగతీవికంటే హృదయ
మున్న స్త్రీత్వం వేయిరెట్లు మెరుగు పుట్టింది పరిశుద్ధమై
నరైతుకుటుంబంలో పవిత్రహృదయంగల ప్రతివారూ
రైతునభినందించాల్సిందే ఏపాపమెరుగని వృత్తిలో
నిసాధక బాధకాలువంట జీర్ణించినాతప్పలేదనే నాయూ
శయము.

రామ: ఈ ఆమాయకరైతుల్నియిల్లా రెచ్చగొట్టి మీరంతా
ఆశాంతిని కలుగజేస్తారటమ్మా

రామా: అశాంతికారకుల మేంకాదు. దయాదాక్షిణ్యాలులే
 కుండా--కుండినవంటంతా గాడెలకెక్కించి ఒడుగులై
 తులు “అన్నమోరామచందా” అని అఘోరిస్తున్నా
 కడిగినము త్రింలా కూర్చుండి - ప్రతివాడు తినవలసిందే
 జీవించవలసిందే అన్నసూత్రాన్ని మరచిన మీదే
 అశాంతికారకులు ఎవడికి కడుపు మాడితేవాడేఘోషే
 స్తాడు అఘోషకారకులెవరో వారే అశాంతికా
 రకులు ప్రజాక్షోభకూ-విప్లవానికి - గీటురాళ్ళువేసిన
 వారౌతున్నారు హృదయం మార్చుకొనకుంటే ప్రజా
 యంత్రాన్ని ప్రజా ప్రభుత్వాన్ని పునాదులతోకదిలించిన
 వారౌతారు.

రామ: ఏదేశంలో-ఏప్రాంతంలో-భూస్వామ్య సంస్కరణలు
 జరుగుటలేదో కనువిప్పిచూడండి (రామయ్య కనులప్ప
 గించి వెర్రిగా చూస్తూండగా “కాశ్మీరు నైజము”
 అన్న అక్షరాలున్నబోర్డు రంగ మధ్యంగావేయించి)

రామా: అయిందా ఉపన్యాసం? యీ అఘాయిత్యాన్నీ-యీ
 దుశ్చార్గనసంస్కరణల్నీ-చూస్తూ-చూస్తూ నేనుచేయను
 లేను. వదలి పూరుకోనులేను ఏదీ! ఒక్క-ఒడుగువేశా
 రో తుదిచూడల్సి వస్తూంది (అని చేతుల్లో కొడ
 వళ్ళు లాగును)

రైతులు: కోయండిరా ఊ! చెప్పినావినని మొరటోణ్ణి విన్పించడం కష్టంరా?

రామ: ఊ... .. ఊ... .. వెనక్కి-

ఇస్మా: డేజ్ బాఘా-సోచో...

రామ: ఏంచేస్తావేంటి యిస్మాయిల్?

ఇస్మా: హేంమ్మీ నేస్తాం? ఉస్కీ బాద్ హేమ్మీ నేయ్యాలో
హాడే

రామ: ఇస్మాయిల్! ఏమైనా పొగుడు తలకెక్కిందా యేమిటి?
ఏంచేస్తావు చార్ఖాగ్యజ్జ ముండాకొడకా. (అని కాలు
చెప్పవిసురును)

రామా: ఆ...ఆ...బాబూ! అదేవట్టి నిరంకుశం అతనేమైన
అంటే మేం మందలించా?

రామా: ఆ...ఆ...నాయన లారా! శాంతించండి మర్కార్గం
తోకాదీభూస్వాముల మతివిరిచేది జరిగినదానికి విచా
రించకు

ఇస్మా: అరేరే...మాకే...జూ...త్

రామా: శాంతించు (అని దగ్గజకు తీయును)

ఇస్మా: హేమ్మీమ్యాంతం? గాంధీగారిజోతు మ్యాంతస్త్రీ కాఘ్
హేచ్చాయ్ బాబా? ఉస్కీ బాద్ మారనోంకామార్
నాయేబాబా?

విశాల: ఇస్మాయిల్! యిదీసహజమే ఆయనబోధించిన గురు
పాతం యింకాపూర్తిగా సరిపోలేదు సభ్యప్రపంచంలో

ప్రజాస్వామ్యంపేర వచ్చి బురఖాలతో నాట్యం
జేస్తూవున్న-యీభూస్వామ్య నిరంకుశత్వం చేస్తూన్న
దుర్ణయ-దుర్మితీ-దుర్బాధ్యక్షులచే రోజులొచ్చినై
చెట్టునశించేరోజుల్లో ఉడుగాకుపిండెలు పట్టుకొస్తాయితే
తొందరపడకండి

రామ: వస్తాయి...మీ కుటుంబంమద్దతు చూచి కాదూ
పిళ్ళంతా నెత్తికెక్కింది. ఊరుకున్నారే?...రానీ!

అచ్చ: అంతనిరాదరణా! స్వామీ

రామ: కాదులే. పొగరుతీస్తా (ఇంతలో కబుర్ల గంగయ్య
వచ్చి సాక్షుకారు చేతికి కట్టలందిస్తూ)

క.గం: (చెవిలో) వచ్చారుబాబూ! అగట్టుకిందున్నారు.

రామ: పైనబడి కొట్టొచ్చెట్టున్నారోయ్! ఊరమ్మను (క.గం
వెళ్ళును) (చెవిలో) ఒరేయ్! నీజొక్కడే ఊ...

పోవును రక్షపాతం అందరూ ఆవేశం ఒకడు రామా
నందానికి వారంటు చూపిస్తాడు)

భూ సేనలీడరు: రామయ్యబాబూ ఇంత మరణికారంరాజ్యం
చేసే రావణరాజ్యం కాదిది. ఇది ప్రజాయుగం కోలప
రేటిన్ కామ=నెల్తుతో భూమిసాగుచేసే విధానం
మన ప్రభుత్వవిధానమే మాభూసేన సంఘమే దీన్నా
మోదించి ప్రచారంచేసింది. ఇవిగోమాబ్యాడ్జీలు పెసి
డెంటు ప్రసాదుగారే దీనిసవ్యం సహాయకత్వం

ఇనస్పెక్టరు: నాదితోపాటు నీకూజైలు ప్లాప్తిస్తుందిలే.
అక్షంలే

భూ|| లీ: కానచ్చు మహాత్ముని ఆశయమైన రామరాజ్యాన్ని
మరపించు కర్షకరాజ్యాన్ని సృష్టించుటే మా ఆశయం
ఏమైన చేయండి. రైతుసోదరులారా! పారిపోకండి
మీరే అన్యాయం చేయడంలేదు. కష్టపడుతున్నారు
పండిస్తున్నారు పంచియిస్తున్నారు

జగం: (ఉద్రేకం) సోదరులారా! యిది న్యాయబద్ధం మీరేమి
భయపడకండి. నాన్నా ఇదంతా అక్రమం మన్నిం
చండి పండించుకోనియ్యండి (అని గడ్డం-చేయూపుచ్చు
కొని కళ్ళకద్దుకొంటాడు రామయ్య విదలించును)
నేను వ్రాసియిచ్చిందే యిదంతా! కాకుంటే నావంతు
పంచండి.

రామా: (గంభీరంగా) ఊ... .. (నైగచేయును)

ఇనస్పై: ఏచుయ్యా? రామానందం? యింత అశాంతమిటి?

రామా: ఏముందిబాబూ? ఇచ్చింది కొడుకు. చేసేనాళ్ళు మేము. అన్యాయమాదికాదు వారే యీ అక్రమానికి పాల్పడ్డారు పండిస్తూ ఉన్నాం, యీస్తూవున్నాం తప్పేముంది.

ఇనస్పై: ఇంతమందినిల్లాచేర్చి సంఖ్యోభానికి దారితీయడం తప్పుగాదా? పెద్దవారినిల్లా ఎదిరించి మీరంతా ఆయన్ని బెదిరించడం సాహసంకాదా? ఆయన దిపోర్టుమాదాకా ఎందుకు రావాలి చదువుకున్న వాడిని సక్రమంగా వ్యవహరించు

రామా: (ఇస్కాయీల్ గాయాలు చూపిస్తూ) ఇదంతా సక్రమమే మర్యాదగల-కౌర్యం పేదవాళ్ళమీద చూపించడం చాలా సన్మార్గమే

ఇనస్పై: నాయెదుట ఇంతగా మాట్లాడుతూవున్న నిన్నీ ప్రదేశంలో ఉంచితే యీ మూర్ఖురాయ్యగారి యింటికే నిప్పంటిస్తారు. నిన్నరమ్మచేసి రిమెండులో వుంచితేను దర్బాస్తుచేస్తేగాని రింగులతాబయిటపడదు ఏయ్... తీగినాట్ ... ఫోర్? ఊ... ..సంకెళ్ళు తగిలించు

(సంకెలలు)

రామా: ఎందుకూ?

ఇనస్పె: అదంతా కోర్టులో—

రామా: ఈపాలంజేసికొనే హక్కుంది మాకు

ఇనస్పె: ఎవరిచ్చారా హక్కు—

రామా: ప్రభుత్వమే

ఇనస్పె: ఎలా?—

రామా: కొలుదాచీ రక్షణచట్టాన్నమలులో పెడుతున్న
శ్రీరాజాజీ కివిషయా దుర్మార్గం—తేలిస్తే ఊరుకొం
టారా!

ఇనస్పె: ముందు పెత్తనమంతా నీవే పైనవేసికొనేట్టున్నావు
శాసనమంటూ ఒకటి అమల్లోకివస్తే—తర్వాత ఆలో
చించొచ్చు

రామా: అయినా — ఇప్పుడుచేస్తూన్న అన్యాయమాత్రమే
ముంది

ఇనస్పె: దీన్నంతా ఏమంటారో?

రామా: ఇదంతా వ్యవసాయం

ఇనస్పె: ఎవరి భూములో—?

రామా: జగమిచ్చిన భూమిలో పండిస్తూన్నాం

ఇనస్పె: మైనారిటీ వెళ్ళని కుట్టవాడికళ్ళుకప్పి మోసానికి
కుట్టాడా పోల్పడ్డారా!

జగం: మోసమేమికాదు ఇది నాతాతగారు మా అమ్మకు
యిచ్చినభూమి. దీనిలో సర్వాధికారాలు నావే ఒకరి
పై తనంలేదు.

కనస్సె: అబ్బాయీ! మేనేజిమెంటు చేస్తున్నా మీ తండ్రి
బాధ్యుడుగాని నీ కేమి బాధ్యతలేదు.

జగం: మీరిల్లా జోక్యం కలుగజేసికోవడం మర్కాదం

కనస్సె: అబ్బాయీ! బాల నాయకత్వం ఒకా నాయకత్వం
వనికేరాదు. ఏయ్ త్రి... .. గాట్ ఫోర్? రామానం
దాన్ని అరెస్టుచేసి స్టేషనుకు తీసికొని వెళ్ళవోయ్
(పోలీసునచ్చును)

ప్రజాస్వాతంత్య్రం-తమకు పెట్టబోయేట్టుగాని ప్రజాయం
 త్రాన్నంతటిని భగ్నంచేయచూస్తున్న ఈ భూస్వాము
 ప్రియమనాలో ఆలోచించండి ఇట్టి వి దోషిగా లేమీ
 అనలేక అక్కలు ముక్కలచేయడానికి నమ్మకొన్న
 మాబోగట్లపై దాడి జరిపించే యీ సంఘాన్ని-ప్రభు
 త్వాన్ని - ఏమనలో స్వామి— (తండ్రిని జూచి)
 పై తిలరా! యీ పవిత్రా శయముకోసం జరిగే పోరా
 టంలో మాప్రాణాలు పోయినా లక్షించంగాని ఆశయ
 నాధనకై మీరుమీదేవి తాన్నంకితం చేయండి

(నాలంటిళ్ల చేతిలో మహాత్ముని పటంజూచి) ఎంతో
 మహాదాశయాన్ని రామరాజ్యాన్ని మించు కర్వకరాజ్యాన్ని
 ప్రజాసామానాని కందింప బ్రయత్నించినతపశానికి కాశు
 యైన మహాత్ముడగు మహాత్మ్యుడడుగో మహాత్మ్యీరదిస్తాడు
 తెండు మహాత్మా!—

ప గ్యం

నీ యదుగు జూడలోనిల్చి—యాయశేష!
 భారతీయుల నడిపిన—గారవమ్ము
 నీకేదక్కను యీసరి—కొకని గాని
 దేశమందెందు జూడ గాంధీమహాత్మా? ||—

(సంకెళ్ళు)

రామా; ఇంత విచారం లేదు—నోటికీ—చేతికీ—గూడకట్టుపడి నై

ప ద్యం

బక్కచిక్కిన డొక్కల నొక్కనాట
నేని గడుపారభుజయింప—లేనివెట్టి
చాకిరికిసం కెలల గూడ—జంటగూర్చి
వారికు జేతికింగట్టు—బాటునిడిరి॥

రామా; (అందర్ని కన్నీరుతోచూచి) నాకై మీరు విచారించ
కుడు అమ్మా ఏడువకు నాన్నకు నాస్థితిచెప్ప...నాన్నా
విశాల; అన్నా! ఇల్లాచూడు మేమేంచేయాలి(ఏడ్పు)

రామా; ఏంచేస్తామమ్మా!

విశాల; నీవల్లా జైలుకువెళ్ళితే నేనొక్కదాన్ని నాన్న నెలా
సాకాలి?

రామా; (చూచి) సాకేదేముందమ్మా! నా...న్న...మన...
మధ్య.... నే... ఉంటాడుగా?... (కన్నీరు)

విశాల; (చూచి)నా.....అన్నా...? నా...
అన్నా (ఏడ్పు)

రామా; అమ్మా! ఇదంతాదుర్విపాకం. ఏంచేస్తాం ఊకుకో
(ఓదార్చును)

ప ద్యం

ఇంత ఘటనలకావంత — వంత గుండ
కమ్మ! కష్టాలకడలకు — మమ్మ! తోటి
రైతులోకమ్మ అండగా — బ్రతుకుదీర్చి
రామరాజ్యమ్మ సృజియింప — తల్లీ! తల్లీ! —

(లోన కలకం-నాగయ్య అర్తనాదంవిసిపిస్తుంది దుఃఖి
బావులైవున్న రైతులూ-విశాలా-అటుమళ్ళుదురు)

రామా; అమ్మా నాయనలారా నాకీచెరసాల కష్టమేమియూ
లేదు ఇవి సంకెళ్ళుకావు

సంకెలలమంస గావుదాన్యదా శాలగోరి;
చెఱుగు రండాత్మవిదోహ-సీమలోన!
కుసుమలు రైతాంగములగోడ-సమత లేని!
సంఘముం జీల్పురారండు-సారధులయి!

[పోలీసులు లాగివేయుదురు]

“ఒరేయ్, గంగన్నా! పుల్లన్నా! ఎంతచేశారురా!
నాతోటిరైతుల్ని—నాబిడ్డల్ని—చూడసీరట్రా!”

(రక్తసిక్తులై బల్లెపుపోటులూ - కట్ట దెబ్బలతోనున్న
నాగయ్యను రంగంపైకితీసుకొచ్చి పరుండబెట్టి-అతని తలరంగ
న్నకాలుపై నుంచు కొనును.)

నాగ: అమ్మా... ఇ... సా... యే... లో! మిమ్మల్ని నరకం
లోనిరాశ్రయంగ వదలివేయడమేనా!—

ఇసా: భత్తి-హుంటే బల్సాకూ తినోచ్చు నయంకా నీండి
మాటాడకండి

నాగ; పిచ్చినాడా! ఈకసాయి అంగట్లోమండి బయటపడడం
కల్ల నాయనా! హింసతో కాలుష్యమైపోయిన యీ

కలకాలం కలకాలం బ్రతకడంకూడా కష్టమే
తమ్ముడూ! అమ్మా! ఏలండదండాలేని-నిన్నెవరికష్ట
గించాలి? నాయాశలన్ని అడియాసలేనా?

జగం: మానుయ్యా! అన్యాయం తాండవిస్తోంది దౌర్జన్యం
అన్యాయం-ఈ ప్రజాసామ్యన్ని - సరియైన దృష్టితో
ప్రజాసామ్యానికి అందించడానికి అహర్నిశలూ
శ్రమించి - నేను-విశాల - మీరతయాన్ని పూర్తి
చేస్తాం (రక్తాన్ని బాట్టుపెట్టుకొని) ఈ రక్తతిలకమే
దీక్షా తిలకం.

నాగ; అమ్మా! జగం బావే నీ నోడునీడ ఇక మీయిద్దగు
అదర్శంగా కాలం వెళ్ళబుచ్చండి.

జగం; విధిగా సర్వసమృతంగా (విశాల, చేయిపుచ్చుకొనును)

నాగ; ఇక నాకుశాంతే - విశ్రాంతి లభించింది నాయనా—?
గామా—! కాస్సినీ మంచిసీళ్ళియి?

ఇస్మా; ఏసీళ్ళయిన అన్నీ అమ్మాయే అనిచెప్పాడు బాబూ?

నాగ; అ—మ్మా—?

విశాల; ఏనానా—?

నాగ; అ—మ్మా—అబ్బయియిక్కడ రేడా?

విశాల; ఈపాటికి జైల్లో వుంటాడు నానా—? (ఏడ్చు)

నాగ; అ—దీ—నా—? ఇక నీకు తోడవదు కాస్సినీ మంచి
సీళ్ళమ్మా—?

వైదిగద్ద

పంచమదృశ్యం

[రామయ్యగారి యిల్లు ముందువరండా డ్రాయరూ
మంచము-పడక కుర్చీ ఉంటుంది. గోడకు పిస్తలు-దస్తావేజుల
కట్టా-తాళంచెవుల గుత్తి-మేకుకు వ్రేలాడుతుంటే డ్రాయ
రుపై ఏమో గ్లాసులూ “పాయిజన్” అని వ్రాసిఉన్న సీసా
ఒకటి పెట్టి ఉంటే పడక కుర్చీలో కూర్చున్న రామయ్య
ఎదురుగా గోడకున్న రక్త సిక్త మహాత్ముని బొమ్మ తదేక
ధ్యానంతో చూస్తూ కన్నీరు కారుస్తాండును]

(కబుర్ల రంగయ్య వచ్చుచుండును)

రామా: ఇక చెయ్యలేం అనవసరం యీ వ్యామోహం పైగా
ఇంతేనా

క.గం: అంతకాకుంటే ఇంకేముంటుంది బాబూ! - చేతుల్లో
కట్టి ఇచ్చినట్లుంది

రామ: ఏమిటా?

క.గం: పోలాలు.

రామ: చెయ్యలేక పోయావు వెధవ?

క.గం. ఆధికోత్పత్తికి సారానికే ప్రళయ బహుమానం

రామ: పనీ-పాటా-ఉం లేగా ఇచ్చే వాళ్ళని? ఎవరిది భూమి?
ఎవరికి వాళ్ళని? మొగ ముడాకొకుకులు అందరూ అంతే

క.గం: ఎండించింది వాళ్ళు - ఇచ్చారు—

రామ: వాళ్ళ సొంతాలు. లేవరు కాదటా?—

క.గం: ఇంకేం లేస్తారు బాబూ! ఆరామానందాన్ని కూడా
వదిలేశారుట

రామ: ఏం?

క.గం: ~~కాదేమీ~~ తప్పించేయలేదంట

రామ: లేదూ?—సరే—మనవాడేమైనట్టు! వచ్చేనా?

క.గం: చెప్పింది వినారు కాదు వాళ్ళతోనే కలిసి, పనీ-పాటా
చేసికొంటూ—

రామ: (భావ విస్లవం) ...అంతే... పనీ - పాటా - చేసికొం
టాడూ...!...ఏం క...ర్మం...? రా...డా?
ఒక్కసారైనా... ఇదంతా...నా...కోసమేనా... ?

క.గం: ఏంచేస్తాం బాబూ

రామ: ఏంచేద్దాం వాడికర్మ—అయినా—గంగన్నా—
వీడూ—నామీదే కత్తికట్టడేరా?

క.గం: అయినా చేపాదు బాబూ!

రామ: ఏం చేసాడా? అల్కాజనంతో చేరి సంపాదించిన భూములన్నీ - ధారాగతంచేసి వాళ్ళన్నామీదుసికొలుపుతాడా!—వీడుకొడు—కా? అగర్భ శత్రువు—రా!
 క.గం: అదేమిటిబాబూ! రెండేళ్ళనుంచీ-ఇంటికివస్తూన్నాడా?
 రామ: ఎవరు రావోద్దన్నారరా—?

రామ: నీవు నాబిడ్డవు నా చెప్పచేతల్లో ఉండాలి

జగం: సీ కోపానికిది సమయంకాదు శ్రుతిమించింది నీచానికి
పాల్పడ్డావు ఫలితాన్ననుభవిస్తావునరరూప రాక్షసుడా?

క,గం: పెదబాబుగా రేదో అదోధోరణిలో మాట్లాడేరులెంకి
కోపించకండి!

రామ: మాట్లాడకు వెధవ పట్టుకీకీస్తా, వాణ్ణి వెళ్ళనీయకుండా
ముందాగేట్లు వెయ్యవోయ్! కష్టపడ్డావుగాని—చావు

క.గం: కష్టపడగలిగితే మీరిలా అంటారాబాబూ! ఏంచేస్తా
రో, మీరేచేయండి నేనీఘోరం చూడలేను కన్నబిడ్డ
తండ్రికంటే ఎక్కువైన విజ్ఞానం - వివేకం - వచ్చింది
అయన్నీ పట్టుకొని మీరాసనాన్ని రుద్దజూస్తే ఎల్లా
మరి? చిన్నప్పట్లించి చిన్నబాబును నాచేతుల్లో పెం
చాను మీతోబాటు నేనీకథన చేయనూలేను మీ
నొకరిలో ఉండనూలేను ఇక్కడకి రెండేళ్ళనుండి
అబ్బాయి ఒక్కనాడైనా యింటిలో ఉన్నాడా! ఎందు
నల్ల? మీవల్ల రాకరాక వచ్చినఅబ్బాయినిఈవరుసగా
దుయ్యబడుతుంటే నాగుండలు తరుక్కుపోతున్నై
మీ వెంటబడి రైతులరక్తాన్ని త్రాగనూలేను ఏమో
లెండి కలో-గంజో-త్రాగి ఆరైతుల్తోపాటు నేనూ
శ్రమిస్తే - కలకాలం సుఖించొచ్చు మీ నొకరిలో
వచ్చేవున్నెం-పురుషార్థం-రెండూలేవు బాబూ! ఇదిగో
మీచేతికట్ట కప్పించి తింటే ఒకరితో మాటలు పడ
వలసిన పనిలేదు సెలవు బాబూ! (కట్టగోడనుంచును)

